

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ**

ΕΥΡΩΠΑΙΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Τμήμα Νομικής – ΝΟΜ 540

**«Η ευάλωτη κατηγορία των ανηλίκων προσφύγων και μεταναστών μέσα
από την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων»**

Λευκωσία, 2023

**Επιβλέπων καθηγητής:
Δρ. Αριστοτέλης Κωνσταντινίδης**

Νίκος Στυλιανού

Λέξεις: 17,279

Περίληψη

Μέσα από την παρουσίαση του υφιστάμενου νομοθετικού και νομολογιακού πλαισίου, με αναφορές στην κατάσταση η οποία επικρατεί σήμερα και σε συγκεκριμένες περιπτώσεις οι οποίες αφορούν στους ανήλικους μετανάστες και πρόσφυγες, επιδιώκεται ο προσδιορισμός των υποχρεώσεων και του βαθμού προστασίας της συγκεκριμένης κατηγορίας προσώπων από τις κρατικές αρχές. Για το σκοπό αυτό θα αναφερθούμε στα σημαντικότερα θέματα που απασχολούν την κατηγορία των ανήλικων μεταναστών και προσφυγών, όπως το ηλικιακό όριο προστασίας, το καθεστώς παραμονής, ο περιορισμός της ελευθερίας και ο κίνδυνος εκμετάλλευσης και εμπορίας, μέσα από την προστασία και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επίσης με ειδικές αναφορές στην επικρατούσα κατάσταση στην Κυπριακή Δημοκρατία, θα αξιολογηθεί η εκπλήρωση των υποχρεώσεων της και η διαχείριση των σημαντικών θεμάτων που αφορούν στους ανήλικους μετανάστες και πρόσφυγες.

1. Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη	1
1. Πίνακας Περιεχομένων	2
2. Κατάλογος με συντομογραφίες	5
3. Εισαγωγή	6
4. Μετανάστευση	8
4.1. Ιστορική ανασκόπηση μεταναστευτικού φαινομένου	8
4.2. Αναγκαστική και εκούσια μετανάστευση. Αιτίες μετανάστευσης	10
4.3. Οι ορισμοί μετανάστη και πρόσφυγα	11
4.4. Οι ανήλικοι ως ειδική κατηγορία μεταναστών και προσφύγων	13
4.5. Η μετανάστευση σε αριθμούς - Στατιστικά στοιχεία	14
5. Η προστασία των ανηλίκων μεταναστών και προσφύγων	16
5.1. Η ευάλωτη θέση στην οποία βρίσκονται οι ανήλικοι	16
5.2. Οι αρχικές πράξεις προστασίας και η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού .	18
5.3. Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού ως κεντρική αρχή στο πλαίσιο προστασίας ..	20
5.3.1. Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού στο ΣτΕ και τη νομολογία του ΕΔΑΔ ...	20
5.3.2. Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού στην Ευρωπαϊκή Ένωση	22
5.3.3. Η διασφάλιση του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού στην Κυπριακή Δημοκρατία	24
6. Η προβληματική του ορίου ηλικίας των 18 ετών	26
6.1. Η μετάβαση στην ενηλικίωση και η ανάγκη προστασίας	26
6.2. Ο προσδιορισμός της ηλικίας του ασυνόδευτου ανήλικου	28

6.3. Η πρόσφατη τροποποίηση του Περί Προσφύγων Νόμου στην Κύπρο	30
7. Το καθεστώς παραμονής των ανήλικων μεταναστών και προσφύγων στην Ευρωπαϊκή Ένωση	32
7.1. Επιστροφή και απέλαση παιδιών	32
7.2. Η διαδικασία ασύλου στα παιδιά	34
7.3. Επαναπροωθήσεις παιδιών	36
8. Ο περιορισμός της ελευθερίας των ανήλικων μεταναστών και προσφύγων	40
8.1. Οι επιδράσεις στην ψυχική υγεία των ανηλίκων	40
8.2. Το νομοθετικό πλαίσιο αναφορικά με τον περιορισμό της ελευθερίας	41
8.3. Η νομιμότητα της κράτησης σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΑΔ	43
8.4. Η κράτηση ανηλίκων στα κράτη μέλη του Ο.Η.Ε. και η κατάσταση στην Κυπριακή Δημοκρατία	46
9. Εμπορία και εκμετάλλευση ανήλικων μεταναστών και προσφύγων	48
9.1. Οι πραγματικές διαστάσεις της εμπορίας και εκμετάλλευσης	48
9.2. Ορισμός της εμπορίας προσώπων και το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο	49
9.3. Η νομολογία του ΕΔΑΔ	51
9.4. Η αντιμετώπιση της εμπορίας και εκμετάλλευσης των ανηλίκων μεταναστών μέσα από την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων	53
10. Συμπεράσματα	56
11. Πηγές	57
11.1. Βιβλιογραφία	57
11.2. Αρθρογραφία	59
11.3. Πρωτογενείς Πηγές Δικαίου	60

11.4.	Δευτερογενείς Πηγές Δικαίου	62
11.5.	Νομολογία	63
11.6.	Εκθέσεις – Υπομνήματα – Παρεμβάσεις	65
11.7.	Ιστοσελίδες	67
11.8.	Άρθρα σε εφημερίδες	67

Νίκος Στυλιανού

2. Κατάλογος με συντομογραφίες

ΔΕΕ	Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (γνωστού έως τον Δεκέμβριο του 2009 ως ΔΕΚ, Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων)
ΕΔΑΔ / ECHR	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων
ΕΕΚΔ	Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων
Ε.Ε./ Ένωση	Ευρωπαϊκή Ένωση
Επιτροπή Υπουργών	Επιτροπή Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΔ	Κυπριακή Δημοκρατία
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
ΣΔΠ	Σύμβαση της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989)
ΣτΕ	Συμβούλιο της Ευρώπης
Σύμβαση της Γενεύης	Σύμβαση και πρωτόκολλο του Ο.Η.Ε. σχετικά με το καθεστώς των προσφύγων (1951)
Χάρτης της Ε.Ε.	Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης
CRC	Committee on the Rights of the Children (UN)
EASO	European Asylum Support Office
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance
IOM	International Organization for Migration
UN/ ΟΗΕ	United Nations/ Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
UNCHR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund

3. Εισαγωγή

Έννοιες όπως η προστασία, η στήριξη και η φροντίδα θεωρούνται ταυτόσημες με τη λέξη παιδί ειδικά στις σύγχρονες και προηγμένες κοινωνίες, λόγω έλλειψης στο πρόσωπο του παιδιού επαρκών ικανοτήτων, δυνάμενων, πόρων επιβίωσης, εμπειριών και γνώσεων. Η ευάλωτη κατάσταση των παιδιών, επέβαλλε ειδικά τα χρόνια μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, την ανάληψη νομοθετικών πρωτοβουλιών¹ για θεσμοθέτηση της αναγκαίας και κατάλληλης προστασίας, στήριξης και φροντίδας σε κάθε παιδί. Οι διεθνείς, ευρωπαϊκές και εθνικές νομοθετικές πράξεις επιχειρούν να θεσπίσουν τις υποχρεώσεις των κρατών έναντι των ανηλίκων προσώπων.

Το διαχρονικό φαινόμενο της μετανάστευσης ανθρώπων περιλαμβάνει όπως είναι φυσιολογικό και τα παιδιά μετανάστες, τα οποία πραγματοποιούν το ταξίδι για ένα πιο ασφαλές και καλύτερο μέλλον με τις οικογένειες τους ή μόνα χωρίς καμία συνοδεία. Η ανηλικότητα σε συνδυασμό με τη μετανάστευση καθιστούν ακόμα πιο ευάλωτη την κατάσταση του παιδιού, ειδικότερα στην περίπτωση όπου απουσιάζει η φυσική παρουσία ενήλικου προσώπου το οποίο να είναι υπεύθυνο για την προστασία και την φροντίδα του. Για το λόγο αυτό ειδικότερες νομοθετικές ρυθμίσεις έχουν θεσμοθετηθεί για την κατηγορία των ανήλικων μεταναστών και προσφύγων.

Τα κενά στο υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο αλλά πολύ περισσότερο η ανεπαρκής ή λανθασμένη εφαρμογή του από τα κράτη, οδηγεί στην αποτυχία προστασίας και παροχής της κατάλληλης στήριξης στους ανήλικους μετανάστες και πρόσφυγες.² Οι μεγάλοι αριθμοί παιδιών μεταναστών και προσφύγων ειδικά τα τελευταία χρόνια, επιβάλουν τον επανασχεδιασμό και μια πιο ολιστική προσέγγιση από τους διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς, ώστε να παρασχεθεί η αναγκαία κατεύθυνση στα κράτη για να προστατεύσουν και να στηρίξουν αποτελεσματικά μια από τις πλέον ευάλωτες κατηγορίες προσώπων.

¹ Παρούλα Νάσκου-Περράκη, με τη συμβολή των Ν. Ζάικου κ.α., *Δικαιώματα του ανθρώπου : παγκόσμια και περιφερειακή προστασία: θεωρία – νομολογία* (Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2016) 269 - 273

² Jody Heymann, Amy Raub, Brianna Pierce, Michael McCormack, Corina Post & Aleta Sprague, 'Preventing immigration detention of children: a comparative study of laws in 150 countries (eds), *The International Journal of Human Rights* (2022) p. 8-9

Η ευάλωτη κατηγορία των ανήλικων μεταναστών και προσφύγων δεν πρέπει όμως να τυγχάνει μιας βασικής και υποτυπώδους διαχείρισης από τα κράτη, με στόχο την απαλλαγή από το πρόβλημα όταν επέρθει η ενηλικίωση των προσώπων. Πρέπει να αποτελεί υποχρέωση και ευθύνη των κρατικών αρχών να ενδυναμώσουν και να απαλείψουν τα στοιχεία ευαλωτότητας των ανήλικων, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στους κινδύνους και τις προκλήσεις της εποχής. Μέσα από τις συνθήκες φιλοξενίας και προστασίας τους, την παροχή ή όχι των κατάλληλων εφοδίων για εκπαίδευση και ανάπτυξη τους εξαρτάται το μέλλον αυτών των παιδιών και οι μελλοντικές κοινωνίες.

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας θα αναφερόμαστε στους ανήλικους και με τον όρο παιδιά.

4. Μετανάστευση

4.1. Ιστορική ανασκόπηση μεταναστευτικού φαινομένου

Το φαινόμενο της μετανάστευσης είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την εξέλιξη της ανθρωπότητας μέσα από τους αιώνες και αποτελεί μια από τις σταθερές που χαρακτηρίζει την ανθρώπινη συμπεριφορά. Μετανάστευση είναι η εγκατάλειψη του συνήθους τόπου διαμονής από πρόσωπα/ ομάδες και η μετακίνηση τους σε άλλο τόπο, είτε στην επικράτεια του ιδίου του κράτους διαμονής τους, είτε σε άλλο κράτος διασχίζοντας διεθνή σύνορα.³

Κατά τους αρχαίους χρόνους και τις πρώιμες εκφάνσεις της κοινωνικής οργάνωσης από τους ανθρώπους, κυριότεροι λόγοι μετανάστευσης αποτελούσαν οι φυσικές καταστροφές, οι κλιματολογικές αλλαγές, η αύξηση των πληθυσμών, ο περιορισμός των πηγών διατροφής καθώς και οι εχθροπραξίες μεταξύ των διάφορων φυλών, κοινοτήτων και πόλεων.⁴ Οι εχθροπραξίες αυτές είχαν τη μορφή επιδρομών με μετακινήσεις λαών, τόσο πριν τον μεσαίωνα όσο και μετά την πτώση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Οι μετακινήσεις αυτές των λαών είναι ιδιαίτερος σημαντικές στην εξέλιξη του φαινομένου της μετανάστευσης και έχει εκφραστεί με την ίδρυση των πόλεων - αποικιών, τόσο κατά την αρχαιότητα όσο και στους νεότερους χρόνους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποικισμού αποτέλεσαν κατά την κλασική περίοδο της αρχαιότητας, η ίδρυση πόλεων από τους Έλληνες στον Εύξεινο Πόντο, στη βόρεια Αφρική, την Κάτω Ιταλία και την περίοδο που ακολούθησε μετά την πτώση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας από τους Γενουάτες και τους Βενετούς. Τα νεότερα χρόνια με την ίδρυση αποικιών από τις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες, όπως οι Βρετανοί στο Καναδά, στην Αυστραλία, στη Νότια Αφρική, των Γάλλων στη Βόρεια Αφρική και την Ινδοκίνα και των Πορτογάλων στην Αγκόλα, τη Βραζιλία και τη Μοζαμβίκη.⁵

³ UN, <https://www.un.org/en/fight-racism/vulnerable-groups/migrants> (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023); Ήρα Εμκε-Πουλοπούλου, *Η μεταναστευτική πρόκληση* (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2007) 50

⁴ Μαρίαγγελα Βέικου – Βασιλική Λαλαγιάννη, *Μετανάστευση Κοινωνικές και Πολιτισμικές Εκφάνσεις, Θεωρητικά σχήματα, εννοιολογικοί προσδιορισμοί και ορολογία* (Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα 2015) 41-43

⁵ Πέτρος Κ. Πόρακος, *Μετανάστευση, Περί Κυπρίων Μεταναστών* (Γενικές Εκδόσεις 2019) 26-29

Οι αποικιοκρατικές δυνάμεις κατά τα νεότερα χρόνια είχαν μεγάλη ανάγκη από εργάτες με σκοπό την εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πόρων κάθε αποικίας, γεγονός το οποίο οδήγησε στην εισαγωγή μεγάλου αριθμού μεταναστών από τρίτες χώρες, οι οποίοι δούλευαν με εξευτελιστικά χαμηλά απολαβές ή και σε κάποιες περιπτώσεις χωρίς να αμείβονται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα ορυχεία χρυσού στην Νότια Αφρική, στα οποία απασχολήθηκαν εκατομμύρια Αφρικανοί από τις γύρω χώρες.⁶

Μια από τις μεγαλύτερες μεταναστεύσεις ανθρώπων σημειώθηκε την περίοδο 1870 – 1914, όπου πέραν των τριάντα πέντε εκατομμυρίων Ευρωπαίων, μετανάστευσαν στις Η.Π.Α.⁷ Ακολούθησαν οι μαζικές μεταναστεύσεις, εκατομμυρίων ανθρώπων λόγω του Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την ίδια περίοδο η διχοτόμηση των Βρετανικών Ινδιών σε 2 ανεξάρτητα κράτη, την Ινδία και το Πακιστάν, η οποία προκάλεσε την προσφυγοποίηση εκατομμυρίων ανθρώπων. Τις επόμενες δεκαετίες, 1950, 1960 και μέχρι το 1973, είχαμε την μαζική μετανάστευση από τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης (Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία) προς τις ραγδαία αναπτυσσόμενες ευρωπαϊκές χώρες (Γερμανία, Αγγλία, Γαλλία),⁸ η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί ως οικονομική μετανάστευση αφού είχε ως στόχο την κάλυψη των αναγκών της αγοράς λόγω της ραγδαίας βιομηχανικής ανάπτυξης.

Τις δεκαετίες που ακολούθησαν μέχρι και σήμερα, η μετανάστευση στην Ευρώπη συνεχιζόταν με σταθερούς ρυθμούς. Αξιοσημείωτοι σταθμοί αποτελούν το τέλος του ψυχρού πολέμου, η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων, οι εχθροπραξίες στο Αφγανιστάν και οι πόλεμοι στην πρώην Γιουγκοσλαβία, οι οποίοι οδήγησαν σε μαζική μετανάστευση και προσφυγοποίηση ανθρώπων. Μετά από μια μικρή περίοδο μείωσης των μεταναστευτικών ροών από το 2006 και έπειτα, η Αραβική Άνοιξη θα φέρει την Ευρώπη αντιμέτωπη με μεγάλο αριθμό αιτήσεων για άσυλο⁹ και σε

⁶ Μαρίαγγελα Βέικου – Βασιλική Λαλαγιάννη (n 4) 42

⁷ Ibid

⁸ Jarmila Androvicova and Martina Bolecekova, ‘Part I: Migration: The European Discourses, 1. Politicization, Securitization and Migration’ in Jaroslav Mihalik, Jakub Bardovic (eds), *Migration: The Challenge of European States* (EBSCO Publishing 2019)

⁹ Christof Van Mol and Helga de Valk, ‘Migration and Immigrants in Europe: A historical and demographic perspective’ in Blanca Garces – Mascarenas Rinus Penninx Editor (eds), *Integration Processes and Policies in Europe* (2016)

συνδυασμό με τους οικονομικούς μετανάστες από την υποσαχάρια Αφρική θα δημιουργήσει μεγάλες προκλήσεις στην διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου.

4.2. Αναγκαστική και εκούσια μετανάστευση. Αιτίες μετανάστευσης

Οι αιτίες οι οποίες οδηγούν ένα άνθρωπο στην απόφαση να μεταναστεύσει αποτελούν και το κριτήριο το οποίο καθορίζει αν η μετανάστευση αποτελεί εκούσια ή αναγκαστική. Σε αρκετές περιπτώσεις η διάκριση μεταξύ εκούσιας και αναγκαστικής μετανάστευσης είναι δύσκολη, λόγω των προσωπικών συνθηκών κάθε μετανάστη αλλά και των συνθηκών οι οποίες επικρατούν στα κράτη προέλευσης.

Στις περιπτώσεις όπου η απόφαση για μετανάστευση λαμβάνεται για προσωπικούς λόγους, όπως μεταξύ άλλων η αναζήτηση ή η ευκαιρία για απασχόληση, η εκπαίδευση στο εξωτερικό, η συνένωση με την οικογένεια που βρίσκεται σε άλλη χώρα, ακόμα και η μετανάστευση για περιπέτεια, χαρακτηρίζεται ως εκούσια μετανάστευση.¹⁰ Σχετίζεται δηλαδή τις περισσότερες φορές με οικονομικούς, επαγγελματικούς και προσωπικούς σκοπούς και στόχους.

Αντίθετα η αναγκαστική μετανάστευση, βασίζεται σε αιτίες πέραν της βούλησης του προσώπου, όπως είναι οι βίαιες συγκρούσεις, οι διώξεις και οι φυσικές καταστροφές. Ανεξάρτητα από τους λόγους οι οποίοι οδηγούν στις αιτίες της αναγκαστικής μετανάστευσης, όπως είναι πόλεμοι, εμφύλιοι, διώξεις λόγω πολιτικών φρονημάτων ή θρησκευτικών πεποιθήσεων, φυσικές καταστροφές αναμενόμενες ή λόγω κλιματικής αλλαγής,¹¹ οι άνθρωποι υποχρεώνονται να αναζητήσουν ασφάλεια προκειμένου να προστατεύσουν τη ζωή τους, την σωματική τους ακεραιότητα και την ελευθερία τους. Στην αναγκαστική μετανάστευση συγκαταλέγονται και οι περιπτώσεις ανθρώπων, οι οποίοι αποτελούν θύματα εμπορίας προσώπων, συνήθως γυναίκες και παιδιά που εξαναγκάστηκαν με τη χρήση βίας να εγκαταλείψουν τις χώρες καταγωγής τους.

Όπως φαίνεται από την ιστορική πορεία του μεταναστευτικού φαινομένου, τα αίτια που οδηγούν τους ανθρώπους στην αναγκαστική μετανάστευση, όπως οι εχθροπραξίες και οι φυσικές καταστροφές, τόσο στην αρχαιότητα αλλά και σήμερα, αποτελούν τους

¹⁰ Ηρα Εμκε-Πουλοπούλου (n.1) 57

¹¹ Jeremy Hein and Tarique Niazi, 'Forced Migration: Global Trends and Explanations' in Frank D. Bean and Susan K Brown (eds), *Selected Topics in Migration Studies* (Springer 2023)

βασικότερους λόγους μετακίνησης ολόκληρων πληθυσμών. Από τις επιδρομές των Γότθων και των Ούνων πριν από τον Μεσαίωνα εναντίον τοπικών πληθυσμών στη Δύση,¹² στην εισβολή των Αμερικανών στο Ιράκ το 2003 και της Ρωσίας στην Ουκρανία σήμερα.

4.3. Οι ορισμοί μετανάστη και πρόσφυγα

Σύμφωνα με τον IOM, μετανάστης ορίζεται ως το πρόσωπο το οποίο μετακινείται ή έχει μετακινηθεί διαμέσου διεθνών συνόρων ή μέσα σε ένα κράτος μακριά από τον τόπο διαμονής του/της, ανεξάρτητα από (α) το νομικό καθεστώς του, (β) το εκούσιο ή αναγκαστικό της μετακίνησης του, (γ) τις αιτίες που οδήγησαν στη μετακίνηση του και (δ) την διάρκεια παραμονής του στη χώρα/ τόπο υποδοχής του.¹³ Ο γενικός αυτός ορισμός περιλαμβάνει όλες τις περιπτώσεις προσώπων οι οποίοι μετακινούνται μακριά από το συνήθη τόπο διαμονής τους. Σε διεθνές επίπεδο όμως δεν υπάρχει ενιαία αποδεκτός ορισμός του μετανάστη.

Οι μετανάστες χωρίζονται σε τρεις βασικές κατηγορίες.¹⁴ Η πρώτη κατηγορία αφορά στους νόμιμους μετανάστες οι οποίοι έχουν εξασφαλίσει άδεια εισόδου και παραμονής στη χώρα υποδοχής, όπως είναι για παράδειγμα η μετανάστευση στην Ε.Ε. εργατών από τρίτες χώρες, οι οποίοι εξασφαλίζουν άδεια παραμονής και απασχόλησης (οικιακοί βοηθοί, εργάτες στη γεωργία και κτηνοτροφία). Η δεύτερη κατηγορία αποτελείται από τους παράτυπους μετανάστες, αυτούς δηλαδή που δεν έχουν τα απαραίτητα έγγραφα - άδειες παραμονής στη χώρα υποδοχής. Οι άνθρωποι αυτοί ονομάζονται παράτυποι και όχι παράνομοι σύμφωνα με τον Ο.Η.Ε., το ΣτΕ και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο¹⁵ και κατ' επέκταση όχι λαθρομετανάστες, για αποτροπή του κοινωνικού στιγματισμού. Στην τρίτη και τελευταία κατηγορία μεταναστών συγκαταλέγονται τα πρόσωπα τα οποία χρειάζονται προστασία, τα θύματα εμπορίας προσώπων, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, οι απάτριδες καθώς και οι άνθρωποι των οποίων το αίτημα τους για άσυλο έχει απορριφθεί.

¹² Πέτρος Κ. Πόρακος (π. 5) 28

¹³ IOM www.iom.int/about-migration (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)

¹⁴ Γιάννης Κτιστάκης, *Η προστασία των μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και τον ευρωπαϊκό κοινωνικό χάρτη* (Εκδόσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης 2018)

¹⁵ Γενική συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών 1975, παρ. 2 (1975); ΣτΕ, Κοινοβουλευτική Συνέλευση, Ψήφισμα 1509, 'Ανθρώπινα Δικαιώματα για Παράτυπους Μετανάστες'; Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο Παράγραφος 159, Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την κατάσταση των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση 2004-2008 (2009)

Ο ορισμός όμως και περαιτέρω η έννοια που έχει επικρατήσει όταν αναφερόμαστε στον όρο “μετανάστης” σήμερα, δεν ανταποκρίνεται στον γενικό ορισμό που αναφερθήκαμε πιο πάνω. Ο όρος μετανάστης όπως έχει επικρατήσει αποτελεί το πρόσωπο που εγκαταλείπει οικειοθελώς τον τόπο διαμονής του με σκοπό να εγκατασταθεί σε κάποιο άλλο τόπο διαμονής.¹⁶ Ως εκ τούτου οι λόγοι μετανάστευσης που αφορούν στην εκούσια μετανάστευση, στην συντριπτική τους πλειοψηφία σχετίζονται με την εξεύρεση εργασίας για βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των μεταναστών.¹⁷

Ο όρος μετανάστης με την επικρατούσα έννοια, λογικά θα έπρεπε να οδηγήσει τις κοινωνίες σε ευκολότερη και καλύτερη αντίληψη και κατανόηση της διαφοράς μεταξύ αυτών των προσώπων και των προσφύγων. Κάτι τέτοιο όμως δεν είναι απόλυτα δεδομένο στις δυτικές κοινωνίες. Σύμφωνα με το Άρθρο 1 (Α2) της Σύμβαση της Γενεύης, πρόσφυγας θεωρείται, κάθε άτομο το οποίο συνεπεία των γεγονότων που επήλθαν πριν την 1^η Ιανουαρίου 1951 και δικαιολογημένου φόβου διώξεως λόγω φυγής, θρησκείας, εθνικότητας, κοινωνικής τάξεως ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της οποίας έχει υπηκοότητα και δεν δύναται ή λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να απολαύει της προστασίας της χώρας αυτής ή αν δεν έχει υπηκοότητα της χώρας αυτής αλλά βρισκόταν η συνήθης διαμονή του σε αυτή δεν δύναται ή λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτή.¹⁸

Ο χρονικός περιορισμός της 1^{ης} Ιανουαρίου 1951, δεν τέθηκε τυχαία από τις χώρες που είχαν συνολογήσει την Σύμβαση οι οποίες επιθυμούσαν να περιοριστεί η αναγνώριση του καθεστώτος του πρόσφυγα μόνο στους ανθρώπους οι οποίοι ήταν ήδη πρόσφυγες, χωρίς να δεσμεύονται σε αναγνώριση του καθεστώτος σε τυχόν μελλοντικούς πρόσφυγες.¹⁹ Η ανωτέρω ρύθμιση ήταν εξ’ υπαρχής προβληματική, αλλά και πρακτικά η συνέχιση της εφαρμογής της αδύνατη, για τον λόγο ότι άνθρωποι που βίωναν τις ίδιες συνθήκες θα διαχωρίζονταν σε πρόσφυγες και μη, με αποτέλεσμα να διαφέρει το επίπεδο προστασίας το οποίο είχαν δικαίωμα να λάβουν. Ως εκ τούτου με την

¹⁶ Παρούλα Νάσκου-Περράκη, Γιάννης Παπαγεωργίου, Χρήστος Μπαξεβάνης, ‘Πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο: παγκόσμια, ευρωπαϊκή και εθνική διάσταση’ (Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2017)

¹⁷ Ήρα Εμκε-Πουλοπούλου (π.3) 52

¹⁸ Ο.Η.Ε. Σύμβαση και Πρωτόκολλο σχετικά με το καθεστώς των Προσφύγων (1951)

¹⁹ Παρούλα Νάσκου-Περράκη (π.1) 62 -64

υιοθέτηση και εφαρμογή του Πρωτοκόλλου του 1967, ο χρονικός περιορισμός απαλείφθηκε από την Σύμβαση της Γενεύης.²⁰

Από την διάκριση μεταξύ των εννοιών του μετανάστη και του πρόσφυγα είναι σαφές ότι προκύπτουν βασικές διαφορές στο καθεστώς των δύο κατηγοριών προσώπων και ως εκ τούτου θα πρέπει να τυγχάνουν και διαφορετικής αντιμετώπισης από τα κράτη υποδοχής. Ο πρόσφυγας έχει ανάγκη την παροχή ασύλου και την προστασία από τις συνθήκες οι οποίες τον έχουν οδηγήσει μακριά από τον τόπο καταγωγής του. Για τον λόγο αυτό σύμφωνα με τα Άρθρα 32 και 33 της Σύμβασης της Γενεύης απαγορεύεται η απέλαση και επαναπροώθηση πρόσφυγα που διαμένει μόνιμα σε συμβαλλόμενο κράτος, εκτός για λόγους εθνικής ασφάλειας και δημόσιας τάξης και σε αυτή την περίπτωση απαγορεύεται η επαναπροώθηση του στο κράτος καταγωγής.

Στην περίπτωση του μετανάστη ανάλογη προστασία από τα κράτη υποδοχής δεν είναι αναγκαία, γιατί οι λόγοι που τον οδήγησαν μακριά τον τόπο καταγωγής δεν αφορούν στην προστασία του, αλλά τις πλείστες φορές στην αναζήτηση υψηλότερου βιοτικού επιπέδου. Τα κράτη ανάλογα με την πολιτική που υιοθετούν, τις δυνατότητες και τις ανάγκες τους σε εργατικό δυναμικό, καθορίζουν και τον αριθμό των νόμιμα διαμενόντων μεταναστών. Οι μετανάστες είναι ελεύθεροι να επιστρέψουν στη χώρα καταγωγής όποτε το επιθυμούν, σε αντίθεση με τον προσφυγικό κόσμο.

Η διάκριση μεταξύ του μετανάστη και του πρόσφυγα είναι πέραν από επιβεβλημένη γιατί καθορίζει τις ειδικές υποχρεώσεις τις οποίες υπέχουν τα κράτη απέναντι σε αυτούς τους ανθρώπους. Σε κάθε όμως περίπτωση, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι αδιαπραγμάτευτος ανεξαρτήτως του καθεστώτος που έχει αποδοθεί σε κάθε άνθρωπο.

4.4. Οι ανήλικοι ως ειδική κατηγορία μεταναστών και προσφύγων

Η διάκριση αναφορικά με το καθεστώς του κάθε ανθρώπου ο οποίος μεταναστεύει, εφαρμόζεται και στις περιπτώσεις των παιδιών - ανηλίκων προσώπων όπως αυτοί καθορίζονται σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία του εκάστοτε κράτους υποδοχής.

²⁰ Ο.Η.Ε., Πρωτόκολλο του 1967 για το καθεστώς των προσφύγων της 31^{ης} Ιανουαρίου 1967

Ως εκ τούτου, οι ανήλικοι διακρίνονται σε μετανάστες νόμιμους ή παράτυπους, σε πρόσφυγές και σε αιτητές ασύλου.

Το νομικό όμως πλαίσιο και η μεταχείριση την οποία τυγχάνουν οι περιπτώσεις ανήλικων όπως θα δούμε στη συνέχεια είναι διαφορετική, εξαιτίας της ευάλωτης θέσης στην οποία βρίσκονται, ειδικότερα όταν μεταναστεύουν και ανεξάρτητα αν γίνεται με την θέληση τους ή μέσω εξαναγκασμού.²¹ Τα παιδιά εξακολουθούν να είναι τα πρώτα θύματα στις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων,²² εξαιτίας της αδυναμίας αυτοπροστασίας τους έναντι τρίτων και της αδυναμίας διεκδίκησης και απαίτησης εκπλήρωσης των υποχρεώσεων τις οποίες υπέχουν απέναντι τους οι αρχές του κράτους υποδοχής.

Στις περιπτώσεις ανήλικων στη μετανάστευση, θα συναντήσουμε τις έννοιες των ασυνόδευτων ανηλίκων, των ανηλίκων οι οποίοι έχουν χωριστεί από τις οικογένειες τους, των ανήλικων προσφύγων και των ανηλίκων θυμάτων εκμετάλλευσης και εμπορίας προσώπων. Δεν θα συναντήσουμε, τους ανήλικους μετανάστες οι οποίοι κατά το ταξίδι τους πέθαναν και δεν κατάφεραν ποτέ να φτάσουν στον προορισμό τους. Υπολογίζεται για παράδειγμα, ότι το 1/3 των μεταναστών που πέθαναν στο Αιγαίο ήταν παιδιά.²³

4.5. Η μετανάστευση σε αριθμούς - Στατιστικά στοιχεία

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του Διεθνούς Οργανισμού Μετανάστευσης του Ο.Η.Ε., ο αριθμός των μεταναστών και προσφύγων παγκοσμίως ανερχόταν το 2020 σε 280,6 εκατομμύρια και αποτελούσε το 3,6% του παγκόσμιου πληθυσμού (7.8 δισεκατομμύρια). Οι αναγνωρισμένοι πρόσφυγές το έτος 2022, ανέρχονταν σε 35.3 εκατομμύρια, οι εσωτερικά εκτοπισμένοι σε 62.5 εκατομμύρια, επιπλέον 5.4 εκατομμύρια σε αιτητές ασύλου και 5.2 εκατομμύρια σε ανθρώπους οι οποίοι χρήζουν διεθνούς προστασίας.²⁴ Περαιτέρω από τα 280.6 εκατομμύρια μετανάστες, τα 36

²¹ UNCHR, Declaration of The Hague on the Future of Refugee and Migration Policy (2002) par. 4

²² Παρούλα Νάσκου-Περράκη (n 1) 270

²³ Νίκος Ζάικος, 'Πρόσφυγες, Μετανάστες και Διεθνές Δίκαιο. Χθες, σήμερα...', Academia [2016]

²⁴ UNCHR <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)

εκατομμύρια αποτελούν παιδιά,²⁵ όπου η συντριπτική πλειοψηφία αυτών αποτελούν πρόσφυγες.

Στην Ε.Ε. στην αρχή του έτους 2022, 23.8 εκατομμύρια άνθρωποι από τρίτες χώρες ζούσαν σε κάποιο κράτος μέλος, αντιπροσωπεύοντας το 5,3% του συνολικού πληθυσμού της Ένωσης.²⁶ Από τα 23.8 εκατομμύρια ανθρώπους, τα 6,744,156 εκατομμύρια αποτελούν αναγνωρισμένους πρόσφυγες και αντιπροσωπεύουν το 1,5% του πληθυσμού της Ε.Ε.. Επίσης από τις 962,200 εκκρεμείς αιτήσεις για παροχή ασύλου στην Ε.Ε., οι 239,500 αφορούσαν σε ανήλικους κάτω των 18 ετών, εκ των οποίων οι 39,500 σε ασυνόδευτους ανήλικους.

Στην ΚΔ την ίδια περίοδο, ζούσαν 170.1 χιλιάδες ξένοι υπήκοοι ή ποσοστό 18.8% του συνολικού πληθυσμού, με τις 94.2 χιλιάδες να αναλογεί σε πολίτες της Ε.Ε. και τις 75.9 χιλιάδες σε πολίτες τρίτων χωρών, εκ των οποίων 17,103 άνθρωποι αποτελούν δικαιούχους διεθνούς προστασίας (2,930 αναγνωρισμένοι πρόσφυγες και 14,660 με καθεστώς συμπληρωματικής προστασίας). Επίσης με καθεστώς προσωρινής προστασίας, διαμένουν στην ΚΔ, 19,616 πρόσφυγες από την Ουκρανία λόγω του πολέμου και 925 ασυνόδευτα και χωρισμένα παιδιά τα οποία έχουν υποβάλει αίτηση για παροχή ασύλου.²⁷ Ο πόλεμος στο Ισραήλ μεταξύ της Χαμάς και του Ισραηλινού κράτους αναμένεται να αυξήσει ακόμα περισσότερο τις προσφυγικές ροές προς την ΚΔ και την Ευρώπη. Για σκοπούς συνολικής εικόνας να αναφέρουμε ότι, περί τις 350 – 370 χιλιάδες Κύπριοι έχουν μεταναστεύσει στο εξωτερικό, το 1/3 δηλαδή του συνολικού πληθυσμού που βρίσκεται στη Κύπρο.²⁸

²⁵ UNICEF <https://data.unicef.org/topic/child-migration-and-displacement/migration/> (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)

²⁶ Eurostat (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_23.8_million_non-EU_citizens_living_in_the_EU_on_1_January_2022) (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)

²⁷ UNCHR, Κύπρος Fact Sheet Αύγουστος 2023 (2023)

²⁸ Πέτρος Κ. Πόρακος (n. 5) 36

5. Η προστασία των ανηλίκων μεταναστών και προσφύγων

5.1. Η ευάλωτη θέση στην οποία βρίσκονται οι ανήλικοι

Σύμφωνα με το Άρθρο 1 της ΣΔΠ, ως ανήλικοι καθορίζονται οι άνθρωποι οι οποίοι δεν έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους, εκτός στην περίπτωση που έχουν συμπληρώσει νωρίτερα το όριο ενηλικίωσης, όπως καθορίζεται στο ισχύον δίκαιο. Η Ευρωπαϊκή Οδηγία σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνούς προστασίας,²⁹ καθορίζει ότι ανήλικος είναι ο υπήκοος τρίτης χώρας ή άστεγος που δεν έχει συμπληρώσει το 18ο έτος ηλικίας του. Περαιτέρω καθορίζει ότι ο ασυνόδευτος ανήλικος, είναι κάθε ανήλικο πρόσωπο το οποίο εισέρχεται στην επικράτεια κράτους μέλους που δεν συνοδεύεται από ενήλικο υπεύθυνο για αυτόν, σύμφωνα με το νόμο ή την πρακτική του κράτους μέλους και για όσο παραμένει χωρίς την ευθύνη τέτοιου προσώπου, συμπεριλαμβανομένων των ανηλίκων οι οποίοι εγκαταλείπονται μετά την είσοδο τους σε κράτος μέλος.

Στο Άρθρο 21 της Οδηγίας 2013/33/ΕΕ, οι ανήλικοι και οι ασυνόδευτοι ανήλικοι καθορίζονται ως ευάλωτα άτομα για τα οποία τα κράτη μέλη έχουν υποχρέωση παροχής διεθνούς προστασίας. Σύμφωνα με τον IOM, ως ευάλωτοτητα καθορίζεται ως η μειωμένη ικανότητα ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων να γίνουν σεβαστά τα δικαιώματά τους ή να αντιμετωπίσουν, να αντισταθούν ή να επανέρθουν από γεγονότα εκμετάλλευσης ή βίας.³⁰ Η ευάλωτη θέση στην οποία βρίσκονται τα παιδιά οφείλεται σε πολλούς και συνδυαζόμενους λόγους, όπως μεταξύ άλλων η έλλειψη εμπειρίας και αντίληψης ως προς τις επικρατούσες συνθήκες, η φτώχεια και η έλλειψη μέσων διαβίωσης,³¹ η μειωμένη ικανότητα διαχείρισης της γλώσσας, οι δύσκολες και πολλές φορές τραυματικές εμπειρίες που βίωσαν κατά το μεταναστευτικό τους ταξίδι και οι συναισθηματικές καταστάσεις άγχους και φόβου, οι οποίες προκαλούνται από την μελλοντική

²⁹ Οδηγία του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2013/33/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνούς προστασίας [L180/96 2013]

³⁰ Galos, E., L. Bartolini, H. Cook and N. Grant, 'Migrant Vulnerability to Human Trafficking and Exploitation: Evidence from the Central and Eastern Mediterranean Migration Routes' (International Organization for Migration (IOM) 2017)

³¹ Press Release UNICEF, Children bearing brunt of stalled progress on extreme poverty reduction worldwide 333 million children globally survive on less than US\$2.15 a day as new analysis reveals three lost years due to COVID-19 (2023)

αντιμετώπιση που ενδέχεται να τύχουν από τις αρχές των κρατών στα οποία εισέρχονται.³²

Η συνύπαρξη της ανηλικότητας και της μετανάστευσης σε κάποιο πρόσωπο, το καθιστούν εξαιρετικά ευάλωτο³³ σε κινδύνους και απειλές για την ζωή, την υγεία και την αξιοπρέπεια του. Αν προστεθεί σε αυτά και η μη συνοδεία του ανήλικου μετανάστη από κάποιο ενήλικο πρόσωπο, όπως γονέας ή κηδεμόνας, προκύπτει η πλέον ευάλωτη κατηγορία προσώπων στην κοινωνία, αυτή των ασυνόδευτων ανηλίκων.³⁴ Ως μεγαλύτερος κίνδυνος για τους ανήλικους πέραν από την απώλεια της ζωής τους, αποτελεί η εμπορία προσώπων για σκοπούς σεξουαλικής ή εργασιακής εκμετάλλευσης. Σε αυτές τις μορφές εκμετάλλευσης περιλαμβάνονται η καταναγκαστική πορνεία και παιδική πορνογραφία, η δουλεία και/ή καταναγκαστική εκτέλεση επικίνδυνης εργασίας. Περαιτέρω, αντιμετωπίζουν κινδύνους όπως η εμπορία οργάνων, η στρατολόγηση τους σε κινήματα και εγκληματικές οργανώσεις, η παράνομη υιοθεσία ή ακόμα ο εξαναγκασμός ή εξαπάτηση τους για σύναψη γάμου.³⁵

Από το πλήθος των αποφάσεων από διεθνή δικαστικά και οιοινεί δικαστικά όργανα ενδεικτικά αναφέρουμε δύο υποθέσεις για την υποχρέωση των κρατών να προστατεύσουν την ευάλωτη κατηγορία των ανήλικων μεταναστών. Η πρώτη απόφαση αφορά στην υπόθεση *Defence for Children International (DCI) κατά Βελγίου* ενώπιον της ΕΕΚΔ αναφορικά με τον αποκλεισμό από την κοινωνική πρόνοια αλλοδαπών παιδιών και ειδικότερα από την παροχή στέγης. Η Επιτροπή απεφάνθη ότι η κυβέρνηση του Βελγίου είχε παραλείψει κατά τρόπο συνεχιζόμενο να παρέχει την απαιτούμενη μέριμνα και συνδρομή για προστασία των αλλοδαπών ανηλίκων από την εκμετάλλευση και την βία, θέτοντας σε κίνδυνο τη ζωή, τη σωματική και ψυχική τους υγεία και το σεβασμό της

³² Elena Namli and Linde Lindkvist, 'Human Vulnerability and Vulnerable Rights, On Children's Rights and Asylum Politics in Sweden' in Hille Haker, Molly Greening (eds), *Unaccompanied Migrant Children : Social, Legal, and Ethical Perspectives* (EBSO 2019)

³³ Ksenija Turković, 'Challenges to the Application of the Concept of Vulnerability and the Principle of Best Interests of the Child in the Case Law of the ECtHR Related to Detention of Migrant Children' in Başak Çali, Ledi Bianku, and Iulia Motoc (eds), *Migration and the European Convention on Human Rights*, (Oxford University Press 2021) 110 - 113

³⁴ Case C-12267/16, *Khan v France*, [2019] ECHR, par. 74

³⁵ Jyothis Kanics, 'Challenges and Progress in Ensuring the Right to Be Heard and the Best Interests of Children Seeking International Protection', General Issue with Special Focus on Age Discrimination in Forced Migration Law Policy and Practice Articles Home Archives Vol. 32 No. 3 (2016) 4; Julia O'Connell Davidson, 'Moving Children: Child Trafficking, Child Migration, and Child Rights', 31 Critical Soc. Pol. 454 (2011) 7-9

ανθρώπινης τους αξιοπρέπειας.³⁶ Η δεύτερη απόφαση αφορά στην υπόθεση *Siliadin v. France*,³⁷ όπου το ΕΔΑΔ αναγνώρισε ότι το δεκαπεντάχρονο παιδί από το Τόγκο αποτελεί ευάλωτο άτομο το οποίο έπρεπε να τύχει της προστασίας του κράτους, αφού είχε περιέλθει σε κατάσταση εξάρτησης και υποτέλειας προς την οικογένεια που εργαζόταν. Οι συνθήκες εργασίας του παιδιού, όπως το ωράριο εργασίας 13 ωρών, η μη παροχή αμοιβής και ελεύθερου χρόνου ανάπαυσης συνιστούσαν σύμφωνα με το Δικαστήριο παραβίαση του Άρθρου 4 της ΕΣΔΑ, για απαγόρευση της δουλείας και της αναγκαστικής εργασίας.

5.2. Οι αρχικές πράξεις προστασίας και η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού του 1924 στα πλαίσια της Κοινωνίας των Εθνών ήταν η πρώτη διεθνής πράξη που αφορούσε αποκλειστικά στην προστασία των παιδιών. Η Διακήρυξη παρόλο που δεν εμπεριείχε οποιαδήποτε νομική δεσμευτικότητα για τα τότε κράτη, εισήγαγε τις βασικές αρχές για προστασία των παιδιών. Οι αρχές αυτές ήταν η βάση για την Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του παιδιού το 1959 από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών,³⁸ με διατάξεις αναφορικά με την προστασία θεμελιωδών δικαιωμάτων όπως το δικαίωμα στη ζωή, η απαγόρευση βασανιστηρίων και η ελευθερία συνείδησης και θρησκείας αλλά και αναγνώριση άλλων δικαιωμάτων που είχαν σχέση με τη μόρφωση, την κοινωνική υπόσταση και την οικονομική κατάσταση των ανηλίκων.

Στο ενδιάμεσο των δύο προαναφερόμενων Συνθηκών, είχαμε την ίδρυση της UNICEF από τον Ο.Η.Ε το 1946, η οποία υπάρχει μέχρι σήμερα και επιτελεί ένα πολυδιάστατο έργο με έμπρακτη προστασία των παιδιών και στήριξη των διεθνών και εθνικών οργανισμών που είναι υπεύθυνοι για την προστασία και ευημερία των παιδιών. Τριάντα χρόνια μετά από την Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού, το Νοέμβριο του 1989 φτάνουμε στην υπογραφή της ΣΔΠ, η οποία έχει κυρωθεί από 196 κράτη,

³⁶ Case C-69/2011, *Defence for Children International (DCI) v. Belgium*, [2012] ΕΕΚΔ

³⁷ Case C-73316/01, *Siliadin v. France* [2005] ECHR

³⁸ Διακήρυξη του 1959 για τα δικαιώματα του Παιδιού [UN 1959], United Nations, Digital library <https://digitallibrary.un.org/record/195831?ln=en> (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)

συμπεριλαμβανομένων όλων των κρατών μελών της Ένωσης. Η ΚΔ έχει υπογράψει την Σύμβαση στις 05 Οκτωβρίου του 1990 και την έχει κυρώσει με το Νόμο 243/1990.³⁹

Το πρώτο μέρος της ΣΔΠ στο οποίο περιλαμβάνονται τα Άρθρα 1 – 41 καταγράφονται τα δικαιώματα κάθε παιδιού. Πέρα από το Άρθρο 1 το οποίο καθορίζει ποια πρόσωπα θεωρούνται παιδιά και αναφερθήκαμε ανωτέρω, τα σημαντικότερα δικαιώματα και αρχές για το παιδί της ΣΔΠ αποτελούν, το δικαίωμα στην ζωή, την επιβίωση και την ανάπτυξη (Άρθρο 6), το δικαίωμα να διαμορφώνει τις δικές του απόψεις και να τις εκφράζει ελεύθερα (Άρθρο 12), οι αρχές αναφορικά, με την απαγόρευση διακρίσεων σχετικά με την φυλή, το χρώμα, το φύλλο, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις, την καταγωγή, την περιουσία και την ανικανότητα (Άρθρο 2) και το συμφέρον παιδιού το οποίο πρέπει να αποτελεί γνώμονα για όλες τις αποφάσεις κρατικών ή μη αρχών και οργάνων τα οποία ασχολούνται με την προστασία και ευημερία του παιδιού (Άρθρο 3).⁴⁰

Η τελευταία αρχή είναι η ουσιαστικότερή όλων των δικαιωμάτων και αρχών της ΣΔΠ, όπου με άμεσο και ξεκάθαρο τρόπο υποδεικνύει την σταθερά που πρέπει να ακολουθούν όλα τα κρατικά, νομικά ή φυσικά πρόσωπα ανεξαιρέτως, όταν πρόκειται να λάβουν οποιαδήποτε απόφαση η οποία αφορά και/ ή σχετίζεται με το παιδί.⁴¹ Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού είναι σε κάθε περίπτωση και χωρίς εξαιρέσεις, η ύψιστη αρχή και προτεραιότητα που πρέπει να λαμβάνεται πάντοτε υπόψη και να καθορίζει τις αποφάσεις που πρόκειται να ληφθούν για το παιδί, όπως και την διαδικασία λήψης αυτών των αποφάσεων.⁴² Οι νομοθετικές πράξεις οι οποίες ακολούθησαν της ΣΔΠ, οι συστάσεις και οδηγίες από οργανισμούς και επιτροπές περιλαμβάνουν κατά τρόπο άμεσο ή έμμεσο την αρχή για το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, η οποία πρέπει πρωτίστως και πάντοτε να ακολουθείται για ότι απόφαση αφορά και/ η επηρεάζει τα παιδιά.

³⁹ Ο περί της Συμβάσεως περί των Δικαιωμάτων του Παιδιού (Κυρωτικός) Νόμος του 1990 [N. 243/1990]

⁴⁰ Katherine Kaufka Wolts, ‘Betraying Children’s Rights, Unaccompanied Immigrant Children in the United States’ in Hille Haker, Molly Greening (eds), *‘Unaccompanied Migrant Children : Social, Legal, and Ethical Perspectives’* (EBSO 2019) 79

⁴¹ Rasika Ramburuth Jayasuriya, *‘Children, Human Rights and Temporary Labour Migration’* (Routledge 2021) 60

⁴² Mary Crock and Hannah Martin, ‘First Things First: International Law and the Protection of Migrant Children’ in Mary Crock and Lenni Benson (eds), *‘Protecting Migrant Children: In Search of Best Practice’* (Elgar, 2018) 75, 89.

Η CRC στη γενική της παρατήρηση αναφορικά με την λήψη ως πρώτης προτεραιότητας των βέλτιστων συμφερόντων του παιδιού σύμφωνα με το Άρθρο 3 (1) της ΣΔΠ, επισημαίνει την ευάλωτη κατάσταση στην οποία βρίσκονται τα παιδιά μετανάστες και πρόσφυγες και τονίζει ότι η κατάσταση τους αυτή δεν πρέπει να μειώνει την βαρύτητα των θέσεων και απόψεων τους, η οποία πρέπει να λαμβάνεται πάντοτε υπόψη κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων που τους αφορούν.⁴³

Η ΣΔΠ αποτελεί την πρώτη Σύμβαση, η οποία θα δώσει υπόσταση στο παιδί ως φορέα πλέον δικαιωμάτων και όχι υποχέριο ή ιδιοκτησία των γονιών ή των κηδεμόνων του.⁴⁴ Θα καταστήσει το παιδί υποκείμενο δικαιωμάτων, όπου το κράτος έχει ιδιαίτερες υποχρεώσεις έναντι του για τήρηση και διασφάλιση των δικαιωμάτων και αρχών της ΣΔΠ. Για τις ιδιαίτερα ευάλωτες κατηγορίες ανηλίκων, όπως είναι οι μετανάστες, οι αιτητές ασύλου και οι πρόσφυγες, τα δικαιώματα και οι αρχές που καθιερώνει η ΣΔΠ θα αποτελέσουν το σημείο αναφοράς και την απαρχή για διαμόρφωση του πλέγματος προστασίας τους.

5.3. Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού ως κεντρική αρχή στο πλαίσιο προστασίας

Σε συνδυασμό με τις υπόλοιπες αρχές και δικαιώματα της ΣΔΠ, η αρχή για το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού αποτελεί την προμετωπίδα για προστασία των παιδιών, ειδικότερα αν αυτά βρίσκονται σε ακόμα πιο ευάλωτη θέση όπως οι ανήλικοι μετανάστες και πρόσφυγες, συμπεριλαμβανομένων των ασυνόδευτων ανηλίκων.

5.3.1. Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού σύμφωνα στο ΣτΕ και τη νομολογία του ΕΛΑΔ

Η Επιτροπή Υπουργών του ΣτΕ έχει τονίσει επανειλημμένως, σε κάθε θεματική που αφορά στο παιδί την υποχρέωση των κρατών μελών για σεβασμό και προώθηση χωρίς

⁴³ Γενική παρατήρηση αρ. 14 (2013) της Επιτροπής του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα του Παιδιού, σχετικά με το Δικαίωμα του παιδιού να δίνεται πρωταρχική σημασία στο υπέρτατο συμφέρον του (Άρθρο 3 (1) της ΣΔΠ) παρ. 54, 66 και 75

⁴⁴ Katherine Kaufka Wolts (n. 40) 2

διακρίσεις και εξαιρέσεις του συμφέροντος του παιδιού.⁴⁵ Τα κράτη μέλη θα πρέπει όπως αναφέρει να εξασφαλίζουν το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού λαμβάνοντας πάντοτε υπόψη τις απόψεις και τη γνώμη του, να σέβονται τα υπόλοιπα δικαιώματα του όπως η ελευθερία, η αξιοπρέπεια και η ίση μεταχείριση και να υιοθετούν μια ολοκληρωμένη προσέγγιση ως προς την σωματική αλλά και ψυχολογική του ευημερία.⁴⁶

Το ΕΔΑΔ πολύ συχνά επικαλείται στις αποφάσεις του την ΣΔΠ και βασίζεται ρητά σε αυτήν. Η νομολογία του είναι ευθυγραμμισμένη με την αρχή του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού. Στην υπόθεση *El Ghatet κατά Ελβετίας*⁴⁷ η οποία αφορούσε σε ανήλικους αιτητές ασύλου, το ΕΔΑΔ αναγνώρισε την παραβίαση του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ για το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής των αιτητών, γιατί το εθνικό δικαστήριο απέτυχε να τοποθετήσει το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού στο επίκεντρο για να λάβει την απόφαση του. Επισημάνθηκε ότι το εθνικό δικαστήριο απέτυχε να σταθμίσει κατά τρόπο δίκαιο τα συμφέροντα του παιδιού και του κράτους ώστε να λάβει απόφαση για το αίτημα οικογενειακής επανένωσης, δεν προέβη σε αιτιολογία της κατάληξης του και ενήργησε αντίθετα με τις απαιτήσεις της ΣΔΠ.

Στην υπόθεση *Rahimi κατά Ελλάδας*⁴⁸ το ΕΔΑΔ κατέληξε ότι οι εθνικές αρχές απέτυχαν να εξετάσουν το απώτερο συμφέρον του ανήλικου προσφεύγοντα με αποτέλεσμα να θέσουν αυτόν υπό κράτηση. Οι αρχές δεν εξέτασαν το ενδεχόμενο λήψης εναλλακτικού μέτρου αντί της κράτησης του ανήλικου και δεν ενήργησαν με καλή πίστη ώστε να ικανοποιήσουν την αρχή για το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, αφού και οι συνθήκες κράτησης του ήταν ιδιαίτερα άσχημες, σε βαθμό που προσέβαλαν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Το ΕΔΑΔ κατέληξε ότι υπήρξε παραβίαση εκ μέρους του κράτους αναφορικά με το Άρθρο 5 (4) της ΕΣΔΑ, για τη στέρηση της ελευθερίας και του δικαιώματος προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου.

⁴⁵ Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του ΣτΕ για τα σχέδια ζωής υπέρ των ασυνόδευτων ανηλίκων μεταναστών [CM/Rec (2007) 9]; Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών, παράγραφος II.1 για το καθεστώς διαμονής των μελών της οικογένειας [CM/Rec (2002)]

⁴⁶ Κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής Υπουργών του ΣτΕ για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη (2012) 18-19 και 57-59

⁴⁷ Case C-56971/10, *El Ghatet v. Switzerland* [2016] ECHR, para.52-54

⁴⁸ Case C-8687/08, *Rahimi v. Greece* [2011] ECHR, para. 104-106

Στην υπόθεση Maslov κατά Αυστρίας,⁴⁹ το ΕΔΑΔ έκρινε ότι η απόφαση για απέλαση του ανηλίκου παρά τις προηγούμενες ποινικές του καταδίκες, δεν λάμβανε υπόψη το συμφέρον του παιδιού. Το κράτος είχε υποχρέωση να διευκολύνει την ένταξη του παιδιού με βάση το Άρθρο 40 της ΣΔΠ, κάτι το οποίο θα ήταν αδύνατο με την απέλαση του αφού τον απομακρύνει από το οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον. Το ΕΔΑΔ κατέληξε ότι υπάρχει δυσανάλογη παρέμβαση στα δικαιώματα του παιδιού, με την οποία το κράτος παραβίαζε το Άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.

5.3.2. Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Σε επίπεδο Ε.Ε, το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο για όλες τις πράξεις που πρόκειται να επιχειρηθούν από δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς και αφορούν σε παιδιά, σύμφωνα με το Άρθρο 24 (2) του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. Η διάταξη αυτή έχει αναχθεί σε “αρχή της ΣΔΠ”, όπου λαμβάνοντας υπόψη ότι όλα κράτη μέλη της Ένωσης έχουν υπογράψει την Συνθήκη, η ίδια η Ε.Ε. δεσμεύεται να τηρεί τις αρχές της ΣΔΠ όταν κληθεί να αποφασίσει στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων της, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι η ίδια δεν έχει υπογράψει την ΣΔΠ αφού τέτοια δυνατότητα δεν υπάρχει.⁵⁰

Στην υπόθεση C-540/03,⁵¹ το ΔΕΕ απέρριψε την προσφυγή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου εναντίον του Συμβουλίου για ακύρωση άρθρων της Οδηγίας 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης που αφορά στους υπηκόους τρίτων χωρών, οι οποίοι διαμένουν νόμιμα στην επικράτεια των κρατών μελών, επιβεβαιώνοντας μεταξύ άλλων ότι το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού είχε ληφθεί υπόψη και περιλήφθηκε κατά τρόπο επαρκή στις πρόνοιες της Οδηγίας. Περαιτέρω το ΔΕΕ τόνισε ότι, εκτός από τις πρόνοιες στην Οδηγία όπου προβλέπεται άμεσα το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού όπως τα Άρθρα 4 (1) και 5 (5), εκεί όπου τα κράτη μέλη έχουν τη ευχέρεια να επιλέξουν να ρυθμίσουν κατά τρόπο διαφορετικό το εθνικό τους δίκαιο και πάλι έχουν υποχρέωση να λαμβάνουν υπόψη το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού.

⁴⁹ Case C-1638/03, *Maslov v. Austria* [2008] ECHR, para. 83

⁵⁰ Εγχειρίδιο του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού (2015) 30

⁵¹ Case C-540/03, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης [τμήμα μείζονος συνθέσεως], [2006] ΔΕΕ, παρ. 63 και 73

Ελλείπει νομολογίας από το ΔΕΕ για θέματα μετανάστευσης και ειδικότερα για το θέμα του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού, η EASO μέσω πρακτικών οδηγιών καθόρισε το νομικό πλαίσιο και τις κατευθυντήριες γραμμές προς τα κράτη μέλη της Ε.Ε. για υλοποίηση των υποχρεώσεων τους σε σχέση με τις διαδικασίες ασύλου, αναφορικά με την πιο ευάλωτη κατηγορία ανηλίκων που χρήζουν διεθνούς προστασίας.⁵² Σύμφωνα με την EASO, η αξιολόγηση και ο προσδιορισμός του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού πρέπει να αποτελεί πρώτιστο μέλημα και είναι απαραίτητος ώστε να εξατομικευτεί η κάθε συγκεκριμένη περίπτωση ανηλίκου αιτητή διεθνούς προστασίας. Από τα αποτελέσματα αυτής της διαδικασίας τα κράτη μέλη θα είναι σε θέση να λάβουν τις ανάλογες αποφάσεις χειρισμού κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης.

Η EASO λαμβάνοντας υπόψη και υιοθετώντας τους παράγοντες για καθορισμό του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού της CRC⁵³ με βάση την ΣΔΠ, έχει καταλήξει σε ένα πλαίσιο στοιχείων με βάση ισχύουσες νομικές πράξεις, τα οποία πρέπει απαραίτητα να λαμβάνονται υπόψη από τα κράτη μέλη. Τα στοιχεία για τον καθορισμό του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού αφορούν:⁵⁴

- i. Στην ευημερία και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού,
- ii. Στη φροντίδα και καθοδήγηση του παιδιού, σύμφωνα με τις ικανότητες του,
- iii. Στην απαγόρευση των διακρίσεων,
- iv. Στην ταυτότητα και τις καταβολές του παιδιού,
- v. Στο δικαίωμα ακρόασης του παιδιού,
- vi. Στην ασφάλεια και προστασία του παιδιού,
- vii. Στην αξιολόγηση της ευπάθειας του παιδιού,
- viii. Στην ανάγκη ιατρικής περίθαλψης,
- ix. Στην οικογενειακή ενότητα,
- x. Στις δυνατότητες επανένωσης της οικογένειας και
- xi. Στη σχολική εκπαίδευση και φοίτηση.

⁵² Πρακτικός Οδηγός της EASO σχετικά με το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού στις διαδικασίες ασύλου (2019)

⁵³ Γενική παρατήρηση αρ. 14 της Επιτροπής του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα του Παιδιού, σχετικά με το Δικαίωμα του παιδιού να δίνεται πρωταρχική σημασία στο υπέρτατο συμφέρον του (Άρθρο 3 (1) της ΣΔΠ) (2013)

⁵⁴ Άρθρα 14, 19 και 23 (2) της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 2013/33/ΕΕ και το Άρθρο 6 και 8 (2) του Ευρωπαϊκού Κανονισμού 604/2013 (Δουβλίνο III); Άρθρα 2, 5 ΣΔΠ

5.3.3. Η διασφάλιση του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού στην Κυπριακή Δημοκρατία

Η ΚΔ σύμφωνα με τις προβλεπόμενες διαδικασίες προβαίνει σε αξιολόγηση και προσδιορισμό του βέλτιστου συμφέρον των ανηλίκων αιτητών ασύλου και σε συνεχή βάση μέχρι τη συμπλήρωση των 18 ετών. Περαιτέρω, οι νομοθεσίες οι οποίες βρίσκονται σε ισχύ και αφορούν σε παιδιά, καθώς και οι ενέργειες των κρατικών αρχών έχουν ως προτεραιότητα την διασφάλιση του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού,⁵⁵ όπου θα πρέπει να ακολουθείται ο πρακτικός οδηγός της EASO.⁵⁶ Επίσης ο διευθυντής υπηρεσιών κοινωνικής ευημερίας έχει ως πρώτη προτεραιότητα την διασφάλιση του συμφέροντος των ανηλίκων αιτητών ασύλου.

Η ύπαρξη όμως του κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου, όπως και οι διαβεβαιώσεις από διάφορες κρατικές αρχές αναφορικά με τις διαδικασίες για εξασφάλιση του βέλτιστου συμφέροντος για τα παιδιά, δεν επαρκούν για εκπλήρωση της υποχρέωσης εκ μέρους της ΚΔ. Σύμφωνα με τα πρόσφατα συμπεράσματα της Επιτροπή για τα δικαιώματα του παιδιού του Ο.Η.Ε.,⁵⁷ η επιτροπή εισηγείται (α) την διασφάλιση ως ύψιστης προτεραιότητας της αρχής για το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, σε όλες τις νομοθετικές, διοικητικές και δικαστικές διαδικασίες της πλήρης υιοθέτησης, ερμηνείας και εφαρμογής και (β) την υιοθέτηση διαδικασιών και κριτηρίων ώστε κάθε πρόσωπο το οποίο λαμβάνει αποφάσεις για παιδιά να είναι σε θέση να προσδιορίσει και να δώσει την ανάλογη σημασία στα συμφέροντα του παιδιού.

Η επιτροπή επισημαίνει την ανάγκη εξάλειψης κάθε ορίου ηλικίας σε σχέση με το δικαίωμα των παιδιών να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους, με αναφορά στα παιδιά αιτητές ασύλου και σε αντιμετώπιση των στερεοτύπων και στιγματισμού παιδιών τα οποία βρίσκονται σε ευάλωτη θέση για συμμετοχή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Επίσης αναφέρεται στην απουσία νομικής εκπροσώπησης ασυνόδευτων και χωρισμένων παιδιών από ολόκληρη την διαδικασία αίτησης ασύλου και

⁵⁵ Combined fifth and sixth reports submitted by Cyprus under article 44 of the Convention, due in 2018, Committee on the Rights of the Children (2018) 15; Replies of Cyprus to the list of issues in relation to its combined fifth and sixth periodic reports, Committee on the Rights of the Children (2020), para. 34

⁵⁶ Replies of Cyprus to the list of issues in relation to its combined fifth and sixth periodic reports, Committee on the Rights of the Children (2020), para. 36

⁵⁷ Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Cyprus, Committee on the Rights of the Children (2022), para. 19

καθυστερήσεων στην διεκπεραίωση των αιτήσεων τους για άσυλο και οικογενειακή επανένωση, καταλήγοντας ότι δεν λαμβάνονται καθόλου υπόψη τα βέλτιστα συμφέροντα τους.⁵⁸

Στην έκθεση της η ECRI για την ΚΔ η οποία ολοκληρώθηκε το 2022, εκτός από τα θέματα εκπαίδευσης και συνθηκών διαμονής για τους ανήλικους (ασυνόδευτοι ή όχι) μετανάστες και αιτητές ασύλου,⁵⁹ σημειώνει την έλλειψη πόρων και προσωπικού στις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, οι οποίες είναι αρμόδιες (λειτουργούν ως κηδεμόνες) για αξιολόγηση και προσδιορισμό του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού.⁶⁰ Συγκεκριμένα δύο λειτουργοί των Υπηρεσιών ήταν υπεύθυνοι για 250 ασυνόδευτα παιδιά. Προκύπτει αναμφίβολά το συμπέρασμα ότι οι Υπηρεσίες δεν είναι σε θέση να εκπληρώσουν την αποστολή τους για αξιολόγηση και προσδιορισμού του εξατομικευμένου συμφέροντος κάθε παιδιού, ώστε να λάβουν και τις κατάλληλες αποφάσεις για προστασία και ευημερία του.

Η ΚΔ σύμφωνα με τα στοιχεία δεν εκπληρώνει σε ικανοποιητικό βαθμό τις υποχρεώσεις της σε σχέση με το δικαίωμα διασφάλισης του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού όπως προκύπτει από τις διεθνείς συμβάσεις και το κοινοτικό δίκαιο. Το θετικό και ενθαρρυντικό είναι ότι τα προβλήματα και ελλείψεις έχουν εντοπιστεί και επισημανθεί στις αρμόδιες αρχές τόσο μέσω των εκθέσεων των επιτροπών αλλά και μέσω της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Στην έκθεση της για το έτος 2021,⁶¹ τονίζεται μεταξύ άλλων η απουσία πρωτόκολλων και διαδικασιών, η μη ενημέρωση και εκπαίδευση των αρμοδίων αρχών για προσδιορισμό του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού και η υποστελέχωση των υπηρεσιών. Επιπρόσθετα, οι ανήλικοι δεν συμμετέχουν καθόλου σε αυτή την διαδικασία. Η ΚΔ έχει υποχρέωση να λάβει άμεσα μέτρα και να εφαρμόσει τις εισηγήσεις, οι οποίες έχουν προταθεί.

⁵⁸ Ibid, para. 20, 37 and 38

⁵⁹ Έκθεση της ECRI για την Κύπρο, Έκτος κύκλος επιτήρησης, ECRI (2023)

⁶⁰ Ibid, para. 74-75

⁶¹ Ετήσια Έκθεση της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, για το έτος 2021 (2023)

6. Η προβληματική του ορίου ηλικίας των 18 ετών

6.1. Η μετάβαση στην ενηλικίωση και η ανάγκη προστασίας

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, ως ανήλικοι καθορίζονται οι άνθρωποι οι οποίοι δεν έχουν συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας τους. Ο καθορισμός ενός προσώπου ως ανήλικου ή ενήλικου, ειδικά σε ζητήματα μετανάστευσης αποτελεί σημαντικό και καθοριστικό παράγοντα ως προς τα δικαιώματα του και τις υποχρεώσεις των κρατών απέναντι του. Οι ανήλικοι ως κατηγορία ευάλωτων προσώπων τυγχάνουν αυξημένης προστασίας και πολλαπλών δικαιωμάτων σε σχέση με τους ενήλικους. Επιπρόσθετα οι ανήλικοι μετανάστες, αιτητές ασύλου και πρόσφυγες αποτελούν ιδιαίτερη και αυξημένης ευαλωτότητας κατηγορία γιατί εκτός από την ανηλικότητα, η αναγκαστική ή όχι μετανάστευση τους, προστίθεται σαν επιπλέον παράγοντας για την οποία ο ανήλικος χρήζει περαιτέρω προστασίας.

Τα δικαιώματα, ο βαθμός προστασίας και η γενικότερη θέση των ανήλικων προσώπων αλλάζουν δραστικά με την ενηλικίωση τους, όταν συμπληρώσουν δηλαδή το 18^ο έτος της ηλικίας τους. Ειδικότερα για τους ανήλικους οι οποίοι δεν είναι αιτητές ασύλου ή δεν τους έχει απονεμηθεί το καθεστώς διεθνούς προστασίας⁶² και ακόμα περισσότερο για τους ασυνόδευτους ανήλικους. Οι δραστικές αλλαγές αφορούν πρώτιστα στην προστασία από τις αποφάσεις επιστροφής στις χώρες προέλευσης, αφού η άδεια παραμονής τους σχετιζόταν άμεσα με την ηλικία τους και όχι με το καθεστώς προστασίας τους ως αιτητές ασύλου ή πρόσφυγες και κατά δεύτερο λόγο στις παρεχόμενες προς αυτούς υπηρεσίες όπως η στέγαση, η εκπαίδευση και η οικονομική βοήθεια.⁶³ Η αντιμετώπιση την οποία τυγχάνουν σε πολλές περιπτώσεις, μετά την συμπλήρωση του 18 έτους της ηλικίας τους, είναι η ίδια με τους ενήλικες χωρίς την μεσολάβηση μεταβατικού σταδίου.

Η προβληματική εστιάζεται στο αυστηρό όριο των 18 ετών, με το οποίο εμμέσως καθορίζεται ότι πριν τη συμπλήρωση του τα πρόσωπα είναι ευάλωτα και χρήζουν προστασίας, ενώ αμέσως μετά την συμπλήρωση του δεν είναι ευάλωτα, με επακόλουθο να χρήζουν μειωμένης ή καθόλου προστασίας και παροχών από τα κράτη. Η ευάλωτη όμως κατάσταση ενός προσώπου καθορίζεται από τις νομικές και κοινωνικές του

⁶² Jyothi Kanics (n. 35) 5

⁶³ EMN Inform, Transition of unaccompanied minors to adulthood, European Migration Network (2022) 2

συνθήκες και όχι από την επέλευση μια συγκεκριμένης ημερομηνίας συμπλήρωσης του 18 έτους ζωής.⁶⁴

Σύμφωνα με στοιχεία του IOM, αναφορικά με το μεγαλύτερο κίνδυνο για τα ευάλωτα πρόσωπα, να καταστούν δηλαδή θύματα εμπορίας και εκμετάλλευσης, οι μετανάστες ηλικίας 21 – 26 ετών αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο κίνδυνο να καταστούν θύματα, σε σχέση με τους μετανάστες που δεν έχουν συμπληρώσει το 18 έτος ηλικίας τους.⁶⁵ Περαιτέρω, τα έτη πριν αλλά και μετά την ενηλικίωση έχουν μια έντονη ψυχολογική επίδραση, ειδικά στους ασυνόδευτους ανήλικους, η οποία σε συνδυασμό με τις νομικές και κοινωνικές τους συνθήκες, τους καθιστούν εκ των πραγμάτων ευάλωτα πρόσωπα.⁶⁶ Η ευάλωτη κατάσταση δεν παύει να υπάρχει αλλά συνεχίζει και με την ενηλικίωση, εφόσον οι συνθήκες του προσώπου παραμένουν οι ίδιες.⁶⁷

Ως εκ των ανωτέρω, ο καθοριστικός παράγοντας που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από τα κράτη, είναι η ευαλωτότητα ενός προσώπου, για να κρίνουν εάν χρήζει προστασίας και σε ποίο βαθμό και όχι ένα συγκεκριμένο όριο ηλικίας. Η λύση δεν είναι η κατάργηση του ορίου ηλικίας των 18 ετών, η οποία θα πρέπει να συνεχίσει ως γενική ένδειξη ευάλωτης θέσης όπως ισχύει σήμερα αλλά, η θεσμοθέτηση του πλαισίου για ύπαρξη μεταβατικού σταδίου από την ανηλικότητα στην ενηλικίωση. Το μεταβατικό στάδιο θα έχει ως στόχο, οι αλλαγές στο επίπεδο προστασίας και παροχών που αφορούν στους νέους και όχι ανήλικους πλέον μετανάστες, να μην χαρακτηρίζονται ως δραστικές. Στα περισσότερα από τα κράτη μέλη της Ε.Ε. απουσιάζει η στρατηγική και οι διευθετήσεις που να καθιστούν ομαλή αυτή τη μετάβαση.⁶⁸

⁶⁴ Laura Mc Adam-Otto, ‘Vulnerability-Making at Europe’s Edge: How policies, documents, and spatiality intra-act in the context of young refugees’ (eds), *Journal of Contemporary Ethnography*, Vol. 52(5) 721– 747 (2023) 726 -727

⁶⁵ Galos, E., L. Bartolini, H. Cook and N. Grant (n.30) 24 and 31

⁶⁶ Report, Unaccompanied and separated asylum-seeking and refugee children turning eighteen: what to celebrate, UNHCR/ Council of Europe (2014) 11; Divya Mishra, Paul B. Spiegel, Vasileia Lucero Digidiki, Peter J. Winch, Interpretation of vulnerability and cumulative disadvantage among unaccompanied adolescent migrants in Greece: A qualitative study (PLoS Med 17(3): e1003087, 2020)

⁶⁷ Βλέπε υπόθεση C-7397/21, N.D. και Υπηρεσίας Ασύλου (2023) Διοικητικό Δικαστήριο Διεθνούς Προστασίας (Κύπρος), Αναγνώριση ενήλικης αιτήτριας ως πρόσφυγα λόγω των συνθηκών οι οποίες παρέμειναν ίδιες από τον καιρό που ήταν ανήλικη και εάν επέστρεφε στη χώρα της θα εκτίθετο ξανά σε αυτές. Για το λόγο αυτό το Δικαστήριο έκρινε ότι το πρόσωπο χρήζει καθεστώτος προστασίας, ανατρέποντας την απόφαση της Υπηρεσίας Ασύλου για απέλαση.

⁶⁸ EMN Inform (n. 63) 14

Σε επίπεδο τουλάχιστον Ε.Ε. θα πρέπει να υπάρξει νομοθετική πρωτοβουλία για ρύθμιση του μεταβατικού σταδίου από την ανηλικότητα στην ενηλικίωση, ώστε να υπάρχει κοινή στρατηγική σε όλα τα κράτη μέλη για προστασία των ατόμων οι οποίοι βρίσκονται σε ευάλωτη θέση. Ο όρος και η φιλοσοφία του “aftercare” για τους νέους μετανάστες που έχουν πρόσφατα ενηλικιωθεί, ο οποίος ισχύει σε αρκετές χώρες της Ε.Ε.⁶⁹ αλλά με διαφορετικό τρόπο και κριτήρια, θα πρέπει να ρυθμιστεί και να εφαρμοστεί κατά τρόπο ενιαίο σε όλα τα κράτη μέλη, με στόχο την προστασία των ευάλωτων προσώπων ανεξαρτήτως ηλικίας.

6.2. Ο προσδιορισμός της ηλικίας του ασυνόδευτου ανήλικου

Λόγω της αυξημένης βαρύτητας που δίνεται στο ηλικιακό όριο των 18 ετών, ώστε να κριθεί αν κάποιος πρόσωπο είναι ανήλικο ή ενήλικο και ανάλογα να τύχει ή όχι της ειδικής μεταχείρισης και προστασίας από το κράτος, έχουν ρυθμιστεί οι κανόνες για προσδιορισμό της ηλικίας ασυνόδευτων παιδιών αιτητών ασύλου. Οι μέθοδοι προσδιορισμού της ηλικίας ενός προσώπου διακρίνονται σε μη ιατρικές πράξεις, όπως οι συνεντεύξεις, οι εκτιμήσεις ειδικών ανάλογα με τις μη λεκτικές αντιδράσεις ενός προσώπου και σε ιατρικές, όπως η εξέταση της σεξουαλικής ωρίμανσης, οι ακτινογραφίες διαφορών οστών του σώματος και οι ψυχολογικές συνεντεύξεις.⁷⁰

Οι ιατρικές εξετάσεις σύμφωνα με το Άρθρο 25 (5) της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ⁷¹ διενεργούνται από τα κράτη μέλη μόνο σε περίπτωση αμφιβολίας σε σχέση με την ηλικία του ασυνόδευτου αιτητή ασύλου. Για την διενέργεια τέτοιων εξετάσεων τα κράτη μέλη έχουν υποχρέωση ενημέρωσης των ανήλικων για την εξέταση και τον αντίκτυπο από τα αποτελέσματα της ή από την άρνηση για διενέργεια της και υποχρέωση εξασφάλιση της συναίνεσης του ανήλικου ή του εκπροσώπου του.⁷² Τυχόν απόφαση για απόρριψη της αίτησης διεθνούς προστασίας δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να βασίζεται στην άρνηση διενέργειας της εξέτασης.

⁶⁹ EMN Inform (n. 63) 7-10

⁷⁰ European Asylum Support Office, «EASO σχετικά με τις πρακτικές εκτίμησης της ανηλικότητας στην Ευρώπη», Ευρωπαϊκή Ένωση, 2014

⁷¹ Οδηγία του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2013/32/ΕΕ σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας [2013L0032 2013]

⁷² Case C- 5797/17, *Darboe and Camara v. Italy* (2022) ECHR, para. 155

Επιπρόσθετα η διενέργεια της εξέτασης θα πρέπει να γίνεται με πλήρη σεβασμό στα δικαιώματα του παιδιού, από εξειδικευμένους επαγγελματίες υγείας και με τις λιγότερο παρεμβατικές εξετάσεις. Αρκετές από τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται έχουν κριθεί ως παρεμβατικές, οι οποίες προσβάλουν την αξιοπρέπεια του ατόμου ειδικότερα όταν πρόκειται για εξέταση με βάση την σεξουαλική ωρίμανση. Περαιτέρω έχει επικριθεί πολλές φορές η αξιοπιστία των ιατρικών μεθόδων για προσδιορισμό της ηλικίας, λόγω μη εξασφάλισης ακρίβειας στα αποτελέσματα τους.⁷³

Σε κάθε περίπτωση το εξατομικευμένο συμφέρον του παιδιού πρέπει να λαμβάνεται υπόψη κατά τη διενέργεια των μεθόδων υπολογισμού της ηλικίας ενός προσώπου.⁷⁴ Η διαδικασία υπολογισμού της ηλικίας του ασυνόδευτου προσώπου κρίνεται ιδιαίτερη σημαντική στο σύστημα ασύλου όπως ισχύει σήμερα και οι κρατικές υπηρεσίες θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικές κατά την εκτίμηση τους, γιατί οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν από την απόφαση τους είναι υπαρκτοί.

Στην περίπτωση όπου κάποιο πρόσωπο κριθεί λανθασμένα ως ανήλικος δεν εντοπίζονται ιδιαίτεροι κίνδυνοι, όσο στην αντίθετη περίπτωση. Στην πρώτη περίπτωση ο ενήλικας, προφανώς νέος που έχει συμπληρώσει την ηλικία των 18 ετών πρόσφατα, θα απολαμβάνει επιπρόσθετα δικαιώματα και προστασία, τα οποία σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο δεν δικαιούται. Στην περίπτωση όμως όπου ανήλικος κριθεί λανθασμένα ότι έχει συμπληρώσει το 18^ο έτος ηλικίας, θα απολέσει όλη την προστασία και τα επιπρόσθετα δικαιώματα του, με κίνδυνο την φτωχοποίηση, την επιστροφή του στη χώρα προέλευσης και για κάποιο διάστημα πιθανόν να βρεθεί σε δομές ενηλίκων μεταναστών. Οι κίνδυνοι εμπορίας και εκμετάλλευσης αυξάνονται κατακόρυφα σε αυτή την περίπτωση, που όπως είδαμε αποτελούν τον υπ' αριθμό ένα κίνδυνο τον οποίο αντιμετωπίζουν τα ευάλωτα πρόσωπα.

⁷³ Έκθεση Επιτρόπου προστασίας των δικαιωμάτων του παιδιού Λήδας Κουρσουμπά, αναφορικά με την εκτίμηση της ηλικίας των ασυνόδευτων ανηλικών αιτητών ασύλου (Λευκωσία, 2018) par. 21; Προσφυγή C-114/2015, *European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) κατά Γαλλίας* (2018) ΕΕΚΔ

⁷⁴ Guide for policy makers, Age assessment for children in migration, A human rights-based approach, Council of Europe (2019)

6.3. Η πρόσφατη τροποποίηση του Περί Προσφύγων Νόμου στην Κύπρο

Το Άρθρο 10 του Νόμου περί Προσφύγων του 2000 (Ν. 6 (I)/2000) τροποποιήθηκε τον Ιούλιο του 2023, με την προσθήκη στην παράγραφο 1Η του ακόλουθου αποσπάσματος,⁷⁵ που αφορά στην άρνηση του αιτητή για διενέργεια ιατρικών εξετάσεων:

‘‘Νοείται ότι, σε περίπτωση άρνησης του αιτητή να συναινέσει στη διενέργεια εξέτασης, τεκμαίρεται ότι το εν λόγω πρόσωπο είναι ενήλικας και, σε οποιοδήποτε μεταγενέστερο στάδιο, ο αιτητής έχει το δικαίωμα κατάθεσης επιπρόσθετων στοιχείων ως προς την ανηλικότητα αυτού ή/και αιτήματος ιατρικής εξέτασης προσδιορισμού της ηλικίας, τα οποία η Υπηρεσία Ασύλου οφείλει να εξετάσει.’’

Η τροποποίηση του Νόμου κατατέθηκε από το εθνικιστικό και ακροδεξιό κόμμα της Κύπρου, το οποίο εκφέρει συχνά ρατσιστικό λόγο εναντίον των μεταναστών και προσφύγων και υπερψηφίστηκε με 36 ψήφους παρά τις αντίθετες απόψεις της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού⁷⁶ και οργανισμών οι οποίοι ασχολούνται με τα δικαιώματα του παιδιού.⁷⁷

Όπως αναφέραμε πιο πάνω, το Άρθρο 25 (5) της Οδηγίας 2013/32/ΕΕ, στην υποπαράγραφο (β) ορίζει ότι για την διενέργεια ιατρικής εξέτασης, απαιτείται η εξασφάλιση της συναίνεσης του ασυνόδευτου ανήλικου και/ ή του εκπροσώπου του. Η ανωτέρω τροποποίηση καταργεί κατά τρόπο έμμεσο την υποχρέωση του κράτους να λάβει τη συναίνεση του ανήλικου πριν την υποβολή του σε ιατρικές εξετάσεις, γεγονός το οποίο παραβιάζει την Οδηγία. Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι εξαναγκάζονται στην ουσία να υποβληθούν σε ιατρικές εξετάσεις αφού σε διαφορετική περίπτωση θα προσδιοριστούν ως ενήλικες, με ότι αυτό συνεπάγεται.

Η άποψη ότι, ο μόνος λόγος που οι ασυνόδευτοι ανήλικοι αρνούνται να υποβληθούν σε εξετάσεις είναι γιατί θέλουν να κρύψουν την ηλικία τους δεν ευσταθεί, αν αναλογιστούμε

⁷⁵ Ο Περί Προσφύγων (Τροποποιητικός) Νόμος του 2023 (Ν.86(I)/2023)

⁷⁶ Υπόμνημα της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού για τη συζήτηση στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή Εσωτερικών, με θέμα «Ο περί Προσφύγων (τροποποιητικός) Νόμος του 2022» στις 27 Απριλίου 2023 (2023)

⁷⁷ Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες, το Κυπριακό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες και το Hope for Children, Βλέπε ‘Ψήφισαν νόμο για αιτητές ασύλου που αρνούνται εξέταση για προσδιορισμό ηλικίας’, Cyprus Times (Κύπρος, 13 Ιουλίου 2023)

την κατάσταση και τις συνθήκες που αντιμετωπίζει ο ανήλικος, όταν καλείται να λάβει καθοριστικές αποφάσεις για το μέλλον.⁷⁸ Το κράτος όχι μόνο δεν μπορεί να απορρίψει την αίτηση του ανήλικου αιτητή από το γεγονός της άρνησης του να υποβληθεί σε εξετάσεις αλλά έχει υποχρέωση να διερευνήσει και να αξιολογήσει τους λόγους άρνησης και να τους λάβει υπόψη κατά την εκτίμηση του αναφορικά με την ηλικία του αιτητή.⁷⁹

Επιπρόσθετα το Συμβούλιο της Ευρώπης θεωρεί ότι ο αυτόματος προσδιορισμός ενός προσώπου ως ενήλικα, που βασίζεται μόνο στην άρνηση του να υποβληθεί σε ιατρικές εξετάσεις παραβιάζει το δικαίωμα του παιδιού ως προς το βέλτιστο συμφέρον του, σύμφωνα με το Άρθρο 3 της ΣΔΠ και του δικαιώματος να εκφράζει τις απόψεις του ελεύθερα και οι οποίες πρέπει να λαμβάνονται υπόψη σε κάθε περίπτωση σύμφωνα με το Άρθρο 12 της ΣΔΠ.⁸⁰ Η Επιτροπή του Ο.Η.Ε. για τα δικαιώματα του παιδιού συμφωνεί με την θέση ότι, η άρνηση του αιτητή να υποβληθεί σε ιατρικές εξετάσεις δεν πρέπει από μόνη της και κατά τρόπο αυτόματο να προσδιορίζει τον αιτητή ως ενήλικο άτομο.⁸¹

Η τροποποίηση παραβιάζει τα δικαιώματα του παιδιού και είναι ενάντια στα συμφέροντα του. Το αυστηρό όριο και κριτήριο των 18 ετών για καθορισμό της ανηλικότητας δίνει την ευκαιρία σε ακραίους ρατσιστικούς κύκλους να προβαίνουν σε ρυθμίσεις επικίνδυνες για την ευάλωτη κατηγορία των ανηλίκων, παραβιάζοντας την ευρωπαϊκή νομοθεσία και άλλες διεθνείς πράξεις. Το μεταβατικό στάδιο προστασίας, από την ανηλικότητα στην ενηλικίωση που αναφέρθηκε πιο πάνω, καθώς και η επικέντρωση όχι στο ηλικιακό όριο αλλά στην ευάλωτη κατάσταση ενός προσώπου για να κρίνεται ο κατάλληλος βαθμός προστασίας και παροχών από τα κράτη, αποτελούν επιλογές οι οποίες μπορεί να επιλύσουν προβλήματα σχετικά με το όριο ηλικίας και τους δικαιούχους επιπρόσθετης προστασίας.

⁷⁸ Case C-473/15, *F v. Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, ECLI:EU:C:2018:36, CJEU [2018] para. 52-53

⁷⁹ EASO Practical Guide on age assessment, Second edition, European Asylum Support Office (2018) 29

⁸⁰ Age Assessment in Europe, Applying European and International Legal Standards at all stages of age assessment procedures, European Council on Refugees and Exiles (2022) 12

⁸¹ Views adopted by the Committee under article 10 of the Optional Protocol, concerning communication No. 22/2017, *J.A.B. v. Spain*, (2019) Committee on the Rights of the Child, para. 13.4

7. Το καθεστώς παραμονής των ανήλικων μεταναστών και προσφύγων στην Ευρωπαϊκή Ένωση

7.1. Επιστροφή και απέλαση παιδιών

Το καθεστώς παραμονής των παιδιών σε κράτος μέλος της Ε.Ε. εξαρτάται από την ιθαγένεια τους, την ιθαγένεια των γονέων τους και το ισχύον πλαίσιο μετανάστευσης.⁸² Στις πλείστες των περιπτώσεων, η θέση των παιδιών συνδέεται και καθορίζεται από το καθεστώς διαμονής των γονέων τους στο κράτος υποδοχής. Αν για παράδειγμα, πρόκειται για γονείς παράτυπους μετανάστες οι οποίοι δεν έχουν τα απαραίτητα έγγραφα και πρόκειται να απελαθούν, το παιδί τους για το οποίο δεν ισχύει οποιοδήποτε άλλη κατάσταση θα επιστραφεί μαζί με τους γονείς του. Σε καμία περίπτωση όμως, η απέλαση δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί σε κράτος, όπου ο απελαύνοντας διατρέχει σοβαρό κίνδυνο να του επιβληθεί η ποινή του θανάτου ή να υποβληθεί σε βασανιστήρια ή άλλη απάνθρωπη ή εξευτελιστική ποινή ή μεταχείριση.⁸³

Στην υπόθεση *Uner v. Netherlands*⁸⁴ το ΕΔΑΔ καθόρισε τους παράγοντες που θα πρέπει να εξετάζει και να συνυπολογίζει το κράτος πριν προχωρήσει σε απέλαση. Μεταξύ άλλων καθόρισε ότι σε περίπτωση που ο άνθρωπος ο οποίος πρόκειται να απελαθεί είναι παντρεμένος με παιδιά, θα πρέπει να λαμβάνετε υπόψη το βέλτιστο συμφέρον και η ευημερία των παιδιών του, όπως και η σοβαρότητα των δυσκολιών που πρόκειται να αντιμετωπίσει κάθε τέκνο του, στη χώρα την οποία πρόκειται να απελαθεί. Περαιτέρω το ΕΔΑΔ στην υπόθεση *Tarakhel v. Switzerland*⁸⁵ καθόρισε την υποχρέωση του κράτους ως προς την εξασφάλιση επαρκών εγγυήσεων από το κράτος επιστροφής, αναφορικά με την μεταχείριση την οποία θα τύχουν τα παιδιά που θα επιστραφούν, όπως αρμόζει στην ηλικία τους.

⁸² Εγχειρίδιο του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης (n. 50) 203

⁸³ Άρθρο 19 (2) του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [2000/C 364/01 2000]

⁸⁴ Case C-46410/99, *Uner v. Netherlands*, ECHR [2006] para. 58

⁸⁵ Case C-29217/12, *Tarakhel v. Switzerland*, ECHR [2014]

Αναφορικά με τους ασυνόδευτους ανήλικους, το Άρθρο 10 της Οδηγίας 2008/115/EK⁸⁶ καθορίζει ότι πρίν αποφασιστεί η επιστροφή τους, το κράτος μέλος υποχρεούται να παρέχει βοήθεια από τους κατάλληλους φορείς, λαμβάνοντας υπόψη τα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού και να εξακριβώσει ότι θα επιστραφούν σε μέλη της οικογένειας τους ή στον κηδεμόνα του ή σε κατάλληλες εγκαταστάσεις υποδοχής στο κράτος επιστροφής. Στην υπόθεση *Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium*,⁸⁷ το ΕΔΑΔ αποφάσισε ότι η επιστροφή του 5 χρόνου ασυνόδευτου παιδιού στη χώρα προέλευσης του χωρίς να διασφαλίσει την φροντίδα και την επίβλεψη του, συνιστά παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ λόγω της απάνθρωπης μεταχείρισης που είχε υποστεί.

Τα κράτη μέλη της Ε.Ε. μεταχειρίζονται με τρεις διαφορετικούς τρόπους τους ασυνόδευτους ανήλικους, οι οποίοι δεν τυγχάνουν καθεστώτος προστασίας ή δεν έχουν δικαίωμα νόμιμης διαμονής και δύναται να εκδοθούν εναντίον τους αποφάσεις επιστροφής.⁸⁸ Υπάρχουν 5 κράτη μέλη τα οποία δεν εκδίδουν αποφάσεις επιστροφής των ασυνόδευτων ανηλίκων πριν την ενηλικίωση τους, 10 κράτη μέλη τα οποία μπορούν να εκδώσουν αποφάσεις επιστροφής οι οποίες παραμένουν ανεκτέλεστες μέχρι την ενηλικίωση τους⁸⁹ και 12 κράτη μέλη τα οποία εκδίδουν αποφάσεις επιστροφής και δύναται να προχωρήσουν σε εκτέλεση τους πριν την ενηλικίωση. Με την ενηλικίωση των ασυνόδευτων παιδιών, τα κράτη μέλη δεν υπέχουν των υποχρεώσεων που καθορίζει το Άρθρο 10 της Οδηγίας 2008/115/EK για την επιστροφή τους και ως εκ τούτου η πλειοψηφία αυτών αποφασίζουν ως πολιτική να αναμένουν το γεγονός της ενηλικίωσης.

Οι μέχρι τότε ασυνόδευτοι ανήλικοι αντιμετωπίζονται πλέον ως ενήλικοι με ότι αυτό συνεπάγεται στα δικαιώματα και την προστασία τους. Η συζήτηση αναπόφευκτα καταλήγει και πάλι στην απουσία κοινής στρατηγικής σε επίπεδο Ε.Ε., για ρύθμιση του αναγκαίου μεταβατικού σταδίου από την ανηλικότητα στην ενηλικίωση όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω. Η ύπαρξη μεταβατικών ρυθμίσεων σε κάποια κράτη μέλη ή ακόμα και η περιστασιακή παροχή καθεστώτος διαμονής στους νέους πλέον

⁸⁶ Οδηγία του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2008/115/EK σχετικά με τις απαιτήσεις και τις διαδικασίες στα κράτη μέλη για επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών [L348/98 2008]

⁸⁷ Case C-13178/03, *Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga* [2006] ECHR, para. 64 - 71

⁸⁸ EMN Inform (n. 63) 6

⁸⁹ Στις χώρες αυτές συμπεριλαμβάνεται η ΚΔ

μετανάστες,⁹⁰ δεν είναι αρκετή για ικανοποιήσει την ανάγκη συνέχισης παροχής ενός ικανοποιητικού επιπέδου προστασίας και παροχών, με απώτερο στόχο την ενδυνάμωση και περιορισμό της ευαλωτότητας την οποία αντιμετωπίζει και αυτή η ηλικιακή ομάδα νέων μεταναστών.

Όπως για παράδειγμα έχει επισημάνει η ECRl για την Κύπρο, η μη ύπαρξη διαδικασίας και τρόπου νομιμοποίησης του καθεστώτος των παράτυπων μεταναστών, συμπεριλαμβανομένου παιδιών που γεννήθηκαν ή έχουν ζήσει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους στη Κύπρο και κάποιοι από αυτούς έχουν ενηλικιωθεί, δεν αποτελεί ιδανικό πλαίσιο προστασίας. Η ύπαρξη ορισμένων νομιμοποιήσεων για ανθρωπιστικούς λόγους αδιαφανών διαδικασιών δεν αμβλύνει, ούτε επιλύει το ζήτημα.⁹¹

Να αναφέρουμε καταληκτικά, ότι η απαγόρευση απέλασης ανθρώπων στους οποίους έχει παρασχεθεί καθεστώς διεθνούς προστασίας και στους αιτούντες άσυλο, εκτείνεται βεβαίως και στους ανήλικους. Σε περίπτωση απόρριψης της αίτησης ασύλου ανήλικου, τα κράτη μέλη θα πρέπει να αντιμετωπίσουν τον ανήλικο σύμφωνα με την εξατομικευμένη περίπτωση του και τις υποχρεώσεις όπως έχουν αναφερθεί ανωτέρω.

7.2. Η διαδικασία ασύλου στα παιδιά

Κάθε χρόνο περίπου στην Ε.Ε. το ¼ των αιτήσεων ασύλου αφορά σε ανήλικους στους οποίους περιλαμβάνονται και οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, οι οποίοι επιζητούν καθεστώς διεθνούς προστασίας.⁹² Αριθμός 4,465 αιτήσεων ασύλου υποβλήθηκαν στην Ε.Ε. από ασυνόδευτα παιδιά τον περασμένο Αύγουστο.⁹³

Σε διεθνές επίπεδο, η ΣΔΠ μέσω του Άρθρου 22 καθορίζει την υποχρέωση των κρατών να λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα προστασίας και βοήθειας προς το παιδί που επιζητεί να αποκτήσει το καθεστώς του πρόσφυγα ή θεωρείται πρόσφυγας, με σκοπό να του επιτραπεί να τύχει της αναγκαίας προστασίας. Η ΣΔΠ δεν διακρίνει ανάμεσα στα παιδιά

⁹⁰ EMN Inform (n. 63) 6-8

⁹¹ Έκθεση της ECRl για την Κύπρο, Έκτος κύκλος επιτήρησης, ECRl (2023) 12

⁹² Eurostat (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population: 23.8 million non-EU citizens living in the EU on 1 January 2022) (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)

⁹³ Eurostat (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_applications_-_monthly_statistics#Applications_by_unaccompanied_minors) (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)

που συνοδεύονται από τους γονείς ή κηδεμόνες τους και στα ασυνόδευτα. Περαιτέρω η CRC έχει καθορίσει αναλυτικά τις υποχρεώσεις των κρατών αναφορικά με την πρόσβαση των ασυνόδευτων και χωρισμένων παιδιών στη διαδικασία ασύλου, με βάση το Άρθρο 22 της ΣΔΠ.⁹⁴ Ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι επισημάνσεις για εξέταση κατά προτεραιότητα των αιτημάτων ασύλου των ασυνόδευτων και χωρισμένων παιδιών και η εκπροσώπηση τους στη διαδικασία ασύλου από ενήλικα.

Πέραν των Άρθρων 2 και 3 της ΕΣΔΑ αναφορικά με την προστασία του δικαιώματος στη ζωή και την απαγόρευση των βασανιστηρίων που αφορούν στην προστασία των αιτητών ασύλου,⁹⁵ σε επίπεδο Ε.Ε. με βάση το Άρθρο 24 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., η Οδηγία 2013/32/ΕΚ καθορίζει τις διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας στα παιδιά.⁹⁶ Ο προσδιορισμός του κράτους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης ασύλου ρυθμίζεται από τον Κανονισμό του Δουβλίνου,⁹⁷ όπου υπάρχουν ειδικές ρυθμίσεις για την εξέταση της αίτησης από ασυνόδευτα παιδιά. Στο Άρθρο 6 καθορίζονται οι εγγυήσεις για τους ανήλικους, όπου μεταξύ άλλων το κράτος μέλος πρέπει να ορίζει εκπρόσωπο του ανήλικου για τη διαδικασία ασύλου και να προβαίνει σε όλες τις ενδεδειγμένες ενέργειες για εντοπισμό μελών της οικογένειας ή αδελφού ή συγγενών του σε άλλο κράτος μέλος. Στόχος αποτελεί η επανένωση του ασυνόδευτου παιδιού με πρόσωπο που έχει δεσμούς συγγένειας μαζί του, ώστε να αναλάβει την προστασία και την φροντίδα του.

Για αυτό το σκοπό στο Άρθρο 8, καθορίζεται ότι σε περίπτωση κατά την οποία μέλος της οικογένειας ή αδελφός του ασυνόδευτου ανήλικου βρίσκεται νομίμως σε κράτος μέλος, αυτό είναι υπεύθυνο για εξέταση της αίτησης ασύλου. Εάν βρίσκεται νομίμως κάποιος άλλος συγγενής του ασυνόδευτου ανήλικου σε κράτος μέλος και κρίνεται ότι είναι προς το συμφέρον του να αναλάβει αυτός την φροντίδα του, αυτό το κράτος μέλος καθορίζεται

⁹⁴ Γενικό Σχόλιο 6 της Επιτροπής για τα δικαιώματα του παιδιού του ΟΗΕ, Μεταχείριση των ασυνόδευτων και των χωρισμένων από την οικογένειά τους παιδιών που βρίσκονται εκτός της χώρας καταγωγής τους, 39^η Σύνοδος (2005) παρ. 64 - 78

⁹⁵ Case C-37201/06, *Saadi v. Italy* [2008] ECHR; Case C-30696/09, *M.S.S. v. Belgium and Greece* [2011] ECHR

⁹⁶ Άρθρο 7 (3), (4) και (5) για την διαδικασία και Άρθρο 25 για τις εγγυήσεις αναφορικά με τους ασυνόδευτους ανήλικους της Οδηγίας του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2013/32/ΕΕ σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας [L0032 2013]

⁹⁷ Κανονισμός (ΕΚ) 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα [L 180 2013]

ως υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης. Σε περίπτωση κατά την οποία δεν υπάρχει μέλος της οικογένειας, αδελφός ή συγγενής, υπεύθυνο κράτος είναι αυτό στο οποίο έχει υποβληθεί η αίτηση.

Στην υπόθεση *The Queen*, κατόπιν αιτήσεως των MA, BT, DA κατά Secretary of State for the Home Department,⁹⁸ το ΔΕΕ έκρινε ότι στην περίπτωση όπου ασυνόδευτος ανήλικος έχει υποβάλει αιτήσεις ασύλου σε διαφορετικά κράτη μέλη, χωρίς να έχει οικογένεια ή συγγενή που να ευρίσκεται νομίμως σε άλλο κράτος μέλος, το κράτος μέλος το οποίο είναι υπεύθυνο για την εξέταση της αίτησης του είναι αυτό στο οποίο βρίσκεται με φυσική παρουσία το παιδί.

7.3. Επαναπροωθήσεις παιδιών

Σύμφωνα με τον Ο.Η.Ε.⁹⁹ οι επαναπροωθήσεις, γνωστές και ως “pushbacks” αποτελούν τα διάφορα μέτρα που λαμβάνουν τα κράτη για υποχρεωτική απώθηση μεταναστών (περιλαμβανομένων αιτητών ασύλου), στο κράτος από το οποίο επιχείρησαν να διέλθουν ή διήλθαν ένα διεθνές σύνορο, χωρίς να τους δοθεί πρόσβαση σε διαδικασίες διεθνούς προστασίας ή ασύλου ή αξιολόγησης των αναγκών προστασίας κάθε ατόμου ξεχωριστά. Η απώθηση περιλαμβάνει την φυσική παρεμπόδιση για προσέγγιση, είσοδο ή παραμονή στο κράτος.¹⁰⁰

Η έλλειψη προσδιορισμού των αναγκών προστασίας κάθε ατόμου ενδεχομένως να οδηγήσουν σε παραβίαση της απαγόρευσης των μαζικών απελάσεων και της αρχής της μη επαναπροώθησης,¹⁰¹ όταν άνθρωποι αναγκάζονται να επιστρέψουν σε κράτη ή περιοχές που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν βασανιστήρια ή απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία ή να υποστούν ανεπανόρθωτη βλάβη.¹⁰² Το ΕΔΑΔ με πρόσφατες

⁹⁸ Case C-648/11, *The Queen*, κατόπιν αιτήσεως των MA, BT, DA κατά Secretary of State for the Home Department, [2013] ΔΕΕ

⁹⁹ UN Human Rights, Office of the High Commissioner Report on means to address the human rights impact of pushbacks of migrants on land at the sea (12 May 2021) [Report on means to address the human rights impact of pushbacks of migrants on land and at sea | OHCHR](#) (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)

¹⁰⁰ Council of Europe Commissioner for Human Rights, ‘A Distress Call for Human Rights: The Widening Gap in Migrant Protection in the Mediterranean’, Strasbourg Council of Europe (2021)

¹⁰¹ Iris Goldner Lang and Boldizsar Nagy, ‘External Border Control Techniques in the EU as a Challenge to the Principle of Non-Refoulement, Migration and the Rule of Law’, Cambridge University Press (2021)

¹⁰² Άρθρο 19 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε., Protocol No. 4 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Securing Certain Rights and Freedoms other than Those Already Included in the Convention and the First Protocol Thereto, art. 4, 16 September 1963, E.T.S. No. 46 (“Collective expulsion of aliens is prohibited.”)

αποφάσεις του έχει καθορίσει ότι σε συγκεκριμένες περιπτώσεις “pushback”, η αρχή της μη επαναπροώθησης και των μαζικών απελάσεων δεν παραβιάζεται και δεν προκύπτει οποιαδήποτε παραβίαση της ΕΣΔΑ.¹⁰³

Η αλλαγή στη νομολογία του ΕΔΑΔ έγκειται στον καθορισμό δύο προϋποθέσεων, όπου αν η μια από τις δύο ικανοποιείται τότε δεν προκύπτει παραβίαση από την ενέργεια του κράτους υποδοχής σε “pushback”. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι (α) αν η παράτυπη είσοδος του ατόμου αποτελεί απειλή για την ασφάλεια του κράτους υποδοχής λόγω του αριθμού των ατόμων που εισέρχονται μαζικά και/ ή λόγω χρήσης βίας και (β) αν το κράτος υποδοχής επιτρέπει την υποβολή αιτήσεων παροχής διεθνούς προστασίας στα επίσημα συνοριακά σημεία διέλευσης και δεν υφίστανται πειστικοί λόγοι ως προς τη μη χρησιμοποίηση τους από τα άτομα που εισήλθαν ή πρόκειται να εισέλθουν από μη αναγνωρισμένα σημεία διέλευσης. Βέβαια σε κάθε περίπτωση η απόθεση πρέπει να γίνεται σε κράτος όπου δεν υπάρχει ο κίνδυνος να υποστούν τα άτομα βασανιστήρια, απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία.

Ανεξάρτητα από την κριτική και τις διαφορετικές απόψεις¹⁰⁴ που έχουν διατυπωθεί περί της ορθής εφαρμογής της αρχής της μη επαναπροώθησης και των μαζικών απελάσεων από την νέα νομολογία του ΕΔΑΔ, έχει υποστηριχθεί ότι στην περίπτωση που στους μετανάστες περιλαμβάνονται παιδιά θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού και να σταθμίζεται μαζί με τα άλλα συμφέροντα που επιδιώκεται να εξυπηρετηθούν.¹⁰⁵ Το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω στο οικείο κεφάλαιο αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα για τα κράτη, ώστε να καθορίζουν κατά ανάλογο τρόπο τις αποφάσεις τους.

Ακόμα και αν ισχύει κάποια από τις δύο προϋποθέσεις που καθόρισε το ΕΔΑΔ ανωτέρω, στην περίπτωση όπου το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού επιβάλλει ότι δεν πρέπει να απωθηθεί, το κράτος υποδοχής θα πρέπει να αποδέχεται το παιδί και να λάβει τα

¹⁰³ Cases C-8675/15 and 8697/15, *N.D. and N.T. v. Spain* [2020] ECHR; C-12625/17, *Shahzad v. Hungary* [2021] ECHR; C- 40503/17, 42902/17 and 43643/17, *M.K. and Others v. Poland* [2020] ECHR; C-15670/18 and 43115/18, *M.H and Others v. Croatia* [2022] ECHR;

¹⁰⁴ Maximilian Pichl and Dana Schmalz, ‘“Unlawful” may not mean rightless, The shocking ECtHR Grand Chamber judgement in case of N.D. and N.T.’, *Verfassungsblog* (2020); Ulrike Brandl and Philip Czech, ‘A human right to seek refuge at Europe’s external borders: The ECtHR adjusts its case law in M.K. v. Poland’, *EU Immigration and Asylum Law and Policy*, *Odysseus Network* (2020)

¹⁰⁵ Iris Goldner Lang, ‘Pushbacks against the Child’s Best Interest’, *Verfassungsblog* (2022); Case C-15670/18 and 43115/18, *M.H and Others v. Croatia* [2022] ECHR, Concurring opinion of Judge Turković

κατάλληλα μέτρα ώστε να απολαμβάνει της προστασίας και των δικαιωμάτων του σύμφωνα με το διεθνές και ευρωπαϊκό δίκαιο. Για να προσδιοριστεί βέβαια το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, θα πρέπει να περάσει από την διαδικασία της αξιολόγησης από το κράτος υποδοχής, η οποία περιλαμβάνει την συνέντευξη και άλλες διαδικασίες. Ως εκ τούτου θα πρέπει να αποκλείεται εκ προοιμίου η άμεση απόθεση των παιδιών, όπως και των γονέων ή κηδεμόνων τους αν υπάρχουν.

Οι κίνδυνοι από την εφαρμογή της πρακτικής των “pushbacks” και των κλειστών συνόρων έχουν αναγνωριστεί και επισημανθεί στα κράτη.¹⁰⁶ Τα κράτη υποδοχής θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη σε κάθε περίπτωση τους ιδιαίτερους κινδύνους που αντιμετωπίζουν τα παιδιά και αν δύνανται να αντεπεξέλθουν σε αυτούς κατά το ταξίδι επιστροφής τους. Για παράδειγμα αν είναι σε φυσική κατάσταση να ολοκληρώσουν το ταξίδι, σε περιπτώσεις που έχουν αποστάσεις να διανύσουν με τα πόδια ή στη θάλασσα αλλά και τους κινδύνους έκθεσης τους σε βία, σεξουαλική κακοποίηση, εμπορία και εκμετάλλευση.¹⁰⁷ Εύκολα γίνεται αντιληπτό ότι οι τέτοιοι κίνδυνοι στην περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων πολλαπλασιάζονται όντας ανυπεράσπιστοι κατά τη διάρκεια του ταξιδιού.

Η αναγνώριση της απαγόρευσης των “pushbacks” στην περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων είναι επιβεβλημένη από το ΕΔΑΔ, αφού εκ της κατάστασης στην οποία έχουν περιέλθει, συνάγεται χωρίς περαιτέρω αξιολόγηση η ανάγκη προστασίας και φροντίδας τους. Ως προς τα υπόλοιπα παιδιά, αν το ΕΔΑΔ κρίνει ότι δεν απαγορεύονται πλήρως τα “pushbacks”, το οποίο θα ήταν το ιδανικό για προστασία τους, θα πρέπει να τεθούν αυστηρά κριτήρια και προϋποθέσεις στα κράτη που συνεχίζουν αυτή την πρακτική. Η υποχρέωση αξιολόγησης του βέλτιστου συμφέροντος του παιδιού είναι επιβεβλημένη σε κάθε περίπτωση πριν ληφθεί οποιαδήποτε απόφαση που να το αφορά.

Η ΚΔ ως κράτος που εφαρμόζει αυτή την πρακτική,¹⁰⁸ θα πρέπει να συμμορφώνεται με την Ευρωπαϊκή νομοθεσία αλλά και τις υποχρεώσεις που έχει αναλάβει μέσω των

¹⁰⁶ Bobit, Mirjana, and Danica Santit, ‘Forced Migrations and Externalization of European Union Border Control: Serbia on the Balkan Migration Route’, *International Migration* (2020)

¹⁰⁷ Michael Garcia Bochenek, ‘The Persistent, Pernicious Use of Pushbacks against Children and Adults in Search of Safety’ (2023) 11

¹⁰⁸ E.U. Fundamental Rights Agency, 2021a., 2021b and 2022 Migration: Key Fundamental Rights Concerns, <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/migration-key-fundamental-rights-concerns-bulletin-1-2022> (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)

διεθνών συμβάσεων. Η πρόσφατη περίπτωση “pushback” από την ΚΔ 109 ανθρώπων στο Λίβανο, στους οποίους περιλαμβάνονταν 12 παιδιά και 10 ασυνόδευτοι ανήλικοι,¹⁰⁹ χωρίς την εξασφάλιση των αναγκαίων εξασφαλίσεων ως προς την μεταχείριση που θα τύγχαναν από το Λίβανο, αποτελεί παραβίαση του ισχύοντος νομικού πλαισίου ως προς την αρχή της μη επαναπροώθησης. Σύμφωνα με στοιχεία, οι άνθρωποι αυτοί φαίνεται να έχουν επιστραφεί - καταλήξει σε εμπόλεμη ζώνη. Για τα παιδιά και τους ασυνόδευτους ανήλικους, όχι μόνο δεν λήφθηκε οποιοδήποτε πρόσθετο μέτρο για αξιολόγηση του βέλτιστου συμφέροντος τους, αλλά τα στοιχεία συνηγορούν ότι εκτέθηκαν σε μεγαλύτερους κίνδυνους. Η CRC κάνει ειδική αναφορά στα “pushbacks” τα οποία εφαρμόζει η ΚΔ και καλεί σε τερματισμό αυτής της πρακτικής όσο αφορά στα παιδιά και στις οικογένειες τους.¹¹⁰

¹⁰⁹ “Τι απέγιναν οι 109 μετανάστες που επαναπροώθηθηκαν στο Λίβανο από την Κύπρο;”, Alfa news live <https://www.alphanews.live/cyprus/ti-apeginan-oi-109-metanastes-poy-epanaproothithikan-ston-libano-apo-tin-kypro> (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)

¹¹⁰ Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Cyprus, Committee on the Rights of the Children (2022) para. 38 (a)

8. Ο περιορισμός της ελευθερίας των ανήλικων μεταναστών και προσφύγων

8.1. Οι επιδράσεις στην ψυχική υγεία των ανηλίκων

Ιδιαίτερος σημαντικό ζήτημα αποτελεί ο περιορισμός της ελευθερίας των ανηλίκων μεταναστών, λόγω της ευάλωτης θέσης στην οποία βρίσκονται και των συνεπειών οι οποίες δύναται να προκληθούν σε αυτούς. Αν αναλογιστούμε ότι κάθε χρόνο σε παγκόσμιο επίπεδο στερείται η ελευθερία σε περίπου 330,000 παιδιά με μεταναστευτικό υπόβαθρο,¹¹¹ τότε είναι εύκολο να αντιληφθούμε πόσο διαδεδομένη είναι η πρακτική.

Όπως έχει διαπιστωθεί και επιβεβαιωθεί από πολλές μελέτες σε διάφορες χώρες, οι επιβλαβείς συνέπειες από την κράτηση παιδιών αφορούν στην πνευματική τους υγεία και συνδέονται συγκεκριμένα με καταστάσεις άγχους, αγωνίας, κατάθλιψης και μεταραυματικές ψυχικές διαταραχές.¹¹² Οι επιβλαβείς καταστάσεις τις οποίες βιώνει το παιδί κατά τη διαμόρφωση του ψυχικού του κόσμου θα αφήσουν μεταγενέστερα τα κατάλοιπα τους όταν το άτομο ενηλικιωθεί. Τέτοια κατάλοιπα αφορούν σε μακροχρόνιες καταστάσεις ψυχολογικής δυσφορίας, κατάθλιψης, άγχους¹¹³ και επιθετικότητας. Περαιτέρω τα παιδιά των οποίων έχει περιοριστεί η ελευθερία τους έχουν περισσότερες πιθανότητες να αντιμετωπίσουν προβλήματα κοινωνικοποίησης, υπερκινητικότητας, πνευματικής ανάπτυξης, εκπαίδευσης και διαταραγμένης συμπεριφοράς.¹¹⁴

Το ΕΔΑΔ αναγνώρισε σε πολλές αποφάσεις την κατάσταση στην οποία περιέρχονται τα παιδιά με την κράτηση τους και τις επιβλαβείς συνέπειες αναφορικά με την ψυχική τους υγεία. Η συμπεριφορά αυτή των κρατικών αρχών συνιστά παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, περί της απαγόρευσης της απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης. Στην υπόθεση *Kanagaratnam v. Βελγίου*,¹¹⁵ το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι οι κρατικές αρχές

¹¹¹ UNHCR, ‘Beyond Detention: A Global Strategy to Support Governments to End the Detention of Asylum-Seekers and Refugees 2014–2019’, *International Journal of Refugee Law* 27, no. 2 (2015) 375–89

¹¹² T. Filges, E. Montgomery, and M. Kastrup, ‘The Impact of Detention on the Health of Asylum Seekers: A Systematic Review’ (eds), *Research on Social Work Practice* 28, no. 4 (2015) 399–414

¹¹³ Mollie Thompson, ‘Children at the Border: Existing Tools for Effective Advocacy’, *Addendum to 77 Law & Contemporary problems* (eds), *Vol. 1: Child-Custody Decision making* (2019) 233-235

¹¹⁴ Jody Heymann, Amy Raub, Brianna Pierce, Michael McCormack, Corina Post & Aleta Sprague, (n.2) 592; Martha von Werthern, Kathy Robjant, Zoe Chui, and others, ‘The impact of immigration detention on mental health: a systematic review’ (eds), *BMC Psychiatry* 18 (2018) 382

¹¹⁵ Case C-15297/09, *Kanagaratnam v. Belgium* [2011] ECHR

με την τοποθέτηση των παιδιών σε κέντρο κράτησης, προκάλεσαν στα παιδιά αισθήματα άγχους, κατωτερότητας και έθεσαν σε κίνδυνο την ανάπτυξη τους. Στην υπόθεση *Mubilanzila Mayeka και Kaniki Mitunga v. Βελγίου*,¹¹⁶ το ΕΔΑΔ διαπίστωσε ότι οι κρατικές αρχές επέδειξαν απαξίωση στα συναισθήματα της ανήλικης και δεν παρείχαν καμία συμβουλευτική ή εκπαιδευτική υποστήριξη, κάτι που συνιστούσε έλλειψη ανθρωπιάς από μέρους τους. Επίσης το ΕΔΑΔ στην υπόθεση *Popov v. Γαλλίας*,¹¹⁷ σημείωσε την μη αναγνώριση από τις αρχές των επιζήμιων επιπτώσεων που θα επέφερε η κράτηση των παιδιών και αναφέρθηκε στην υποχρέωση τους να αντιμετωπίζουν τα παιδιά με ανθρωπισμό και σεβασμό, ο οποίος να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της ηλικίας τους.¹¹⁸

8.2. Το νομοθετικό πλαίσιο αναφορικά με τον περιορισμό της ελευθερίας

Σύμφωνα με το Άρθρο 37 (β) της ΣΔΠ, τα κράτη επαγρυπνούν ώστε να μην περιορίζεται παράνομα ή αυθαίρετα η ελευθερία οποιουδήποτε παιδιού και η κράτηση του να αποτελεί το έσχατο μέτρο, να είναι σύμφωνη με το νόμο και όσο το δυνατό μικρής χρονικής διάρκειας.

Περαιτέρω η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης έχει υιοθετήσει ψηφίσματα και συστάσεις με τα οποία καθορίζει τους κανόνες για κράτηση ασυνόδευτων και παράτυπων ανηλίκων.¹¹⁹ Με γενική αρχή ότι κανένα παιδί δεν πρέπει να τίθεται σε κράτηση, καθορίζει στη συνέχεια μεταξύ άλλων ότι σε περίπτωση όπου τίθεται ζήτημα κράτησης, πάντοτε προτεραιότητα πρέπει να αποτελεί το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, να αναζητούνται αρχικά άλλες εναλλακτικές λύσεις πέραν της κράτησης, η διάρκεια της να είναι η μικρότερη δυνατή, να πραγματοποιείται σε κατάλληλες συνθήκες για τις ανάγκες των παιδιών και σε χωριστές δομές από αυτές των ενηλίκων. Στα πλαίσια των

¹¹⁶ *Mubilanzila* (n.87)

¹¹⁷ *Case C-39474/07, Popov v. France* [2012] ECHR

¹¹⁸ Άρθρο 37 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού

¹¹⁹ Ψήφισμα αρ. 1810 σε σχέση με τα ασυνόδευτα παιδιά στην Ευρώπη (2011), Σύσταση αρ. 1985 σχετικά με παιδιά παράτυπους μετανάστες σε αντικανονική κατάσταση(2011), Σύσταση 2056 σχετικά με τις εναλλακτικές λύσεις προς τη μεταναστευτική κράτηση παιδιών που υιοθέτησε η Συνέλευση, στις 3 Οκτωβρίου 2014, παράγραφος 2. (2014), Ψήφισμα 2020 σχετικά με τις εναλλακτικές λύσεις προς τη μεταναστευτική κράτηση παιδιών που υιοθέτησε η Συνέλευση στις 3 Οκτωβρίου 2014, παράγραφος 9 (2014) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης

Άρθρων 3, 5 και 8 της ΕΣΔΑ έχει εξεταστεί το ζήτημα της κράτησης ανηλίκων μεταναστών από το ΕΔΑΔ.

Σε επίπεδο Ε.Ε. πέραν των Άρθρων 4 και 6 του Χάρτη της Ε.Ε., για απαγόρευση των βασανιστηρίων και της απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης για το δικαίωμα στην ελευθερία αντίστοιχα, η Οδηγία 2013/33/ΕΕ¹²⁰ προβλέπει ότι μόνο σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης οι ανήλικοι αιτητές διεθνούς προστασίας τίθενται σε κράτηση και υπό την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχουν εναλλακτικά μέτρα λιγότερο περιοριστικά. Η κράτηση εφόσον επιβάλλεται πρέπει να είναι σύντομη και να καταβάλλονται όλες οι δυνατές προσπάθειες ώστε οι ανήλικοι να οδηγηθούν σε κατάλληλες δομές. Η περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων διακρίνεται από τους υπόλοιπους ανήλικους, όπου ισχύουν οι ανωτέρω ρυθμίσεις αλλά προστίθενται οι πρόνοιες περί της απαγόρευσης κράτησης τους σε σωφρονιστικά ιδρύματα και η απαγόρευση σε περίπτωση κράτησης να συστεγάζονται μαζί με ενήλικες.¹²¹

Σύμφωνα με το Άρθρο 9ΣΤ (1) του περί Προσφύγων Νόμου, απαγορεύεται η κράτηση ανηλίκων αιτητών διεθνούς προστασίας μόνο για το λόγο της ιδιότητάς τους ως αιτητές. Προβλέπονται επίσης περιοριστικά οι λόγοι όπου μπορεί να τεθεί υπό κράτηση ένα άτομο, τα εναλλακτικά μέτρα και πρόνοια για τη μικρότερη δυνατή διάρκεια.¹²² Για τα ευάλωτα άτομα, στα οποία συμπεριλαμβάνονται οι ανήλικοι (ασυνόδευτοι ή όχι),¹²³ προβλέπεται ως πρωταρχικό μέλημα των αρχών η παρακολούθηση, υποστήριξη και προστασία της υγείας τους, σωματικής και ψυχικής.¹²⁴ Επίσης στο Άρθρο 9ΙΣΤ (1) (γ) απαγορεύεται η παραπομπή ασυνόδευτων ανηλίκων σε κέντρα φιλοξενίας, παρά μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις για ανήλικους άνω των 16 ετών.¹²⁵

¹²⁰ Άρθρο 11 (2) της Οδηγίας του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2013/33/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία [L180/96 2013]

¹²¹ Άρθρο 11 (3) της Οδηγίας του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2013/33/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία [L180/96 2013]

¹²² Άρθρο 9ΣΤ, παράγραφοι 2, 3 και 4 του Περί Προσφύγων Νόμου του 2000 [N. 6(1)/2000]

¹²³ Άρθρο 9ΚΓ του Περί Προσφύγων Νόμου του 2000 [N. 6(1)/2000]

¹²⁴ Άρθρο 9ΣΤ, παράγραφος 14 του Περί Προσφύγων Νόμου του 2000 [N. 6(1)/2000]

¹²⁵ Άρθρο 9ΙΣΤ (2) (α-δ) του Περί Προσφύγων Νόμου του 2000 [N. 6(1)/2000]

Περαιτέρω με την Οδηγία 2008/115/ΕΚ¹²⁶ όπου έχει επιβληθεί κράτηση σε ανήλικο ενόψει της απομάκρυνσης από το κράτος μέλος, προβλέπεται ξανά ότι οι ανήλικοι κρατούνται μόνο ως έσχατη επιλογή, για την ελάχιστη χρονική περίοδο και με πρόβλεψη για παροχές παιχνιδιού, ψυχαγωγίας και πρόσβασης στην εκπαίδευση. Οι ίδιες ακριβώς ρυθμίσεις έχουν μεταφερθεί στην κυπριακή νομοθεσία και συγκεκριμένα στο Άρθρο 18ΠΗ του Περί Αλλοδαπών και Μετανάστευσης Νόμο,¹²⁷ για τους ανήλικους που αναμένεται να απομακρυνθούν από τη χώρα.

8.3. Η νομιμότητα της κράτησης σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΑΔ

Η νομολογία του ΕΔΑΔ εφαρμόζοντας την προστασία που παρέχει η ΕΣΔΑ, έδωσε την κατεύθυνση για την εφαρμογή του ανωτέρου νομικού πλαισίου, ακόμα και για περιπτώσεις με πολύ ειδικά περιστατικά. Ειδικότερα στις υποθέσεις *G.B. and others v. Turkey*¹²⁸ και *Bilalova and others v. Poland*,¹²⁹ το ΕΔΑΔ καθόρισε κατά τρόπο συνεκτικό και ολοκληρωμένο τους παράγοντες οι οποίοι κρίνουν αν η κράτηση ανήλικου μετανάστη ήταν σύμφωνη με τις πρόνοιες της ΕΣΔΑ και του εκάστοτε εθνικού δικαίου. Οι παράγοντες αυτοί είναι (α) οι κατάλληλες συνθήκες κράτησης ενός ανήλικου παιδιού, (β) η μικρή περίοδος κράτησης του και (γ) η κράτηση να αποτελεί έσχατη λύση, ελλείψει εναλλακτικών επιλογών. Η απουσία, η παραβίαση δηλαδή από το κράτος έστω και ενός από τους πιο πάνω παράγοντες, καθιστά την κράτηση ανήλικου παράνομη καθώς παραβιάζονται θεμελιώδη δικαιώματα που προστατεύονται στην ΕΣΔΑ.

Στην υπόθεση *G.B. and others* το ΕΔΑΔ αναγνώρισε αρχικά την παραβίαση του Άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, για την απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση την οποία είχαν τύχει κατά την κράτηση τους τα παιδιά λόγω των άθλιων συνθηκών που επικρατούσαν στο συγκεκριμένο κέντρο κράτησης. Η έλλειψη κατάλληλης τροφής, ο καπνός από τα τσιγάρα, η ακαταλληλότητα των κρεβατιών για τα παιδιά, η μη ύπαρξη προσωπικού χώρου αλλά και η μεγάλη διάρκεια κράτησης χωρίς να γνωρίζουν πότε θα αφεθούν ελεύθεροι, ήταν τα στοιχεία που συνιστούσαν την απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση. Το ΕΔΑΔ δεν έμεινε στην παραβίαση του Άρθρου 3 αλλά προχώρησε και

¹²⁶ Άρθρο 17 της Οδηγίας του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2008/115/ΕΚ σχετικά με τις απαιτήσεις και τις διαδικασίες στα κράτη μέλη για επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών [L348/98 2008]

¹²⁷ Ο περί Αλλοδαπών και Μεταναστεύσεως Νόμος (ΚΕΦ.105)

¹²⁸ Case C-4633/15, *G.B. and others v. Turkey* [2019] ECHR

¹²⁹ Case C-23685/14, *Bilalova and others v. Poland* [2020] ECHR

στην αναγνώριση της παραβίασης του Άρθρου 5 της ΕΣΔΑ, για το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία. Η στέρηση της ελευθερίας των ανηλίκων χωρίς να τηρηθεί η διαδικασία όπως προβλέπεται στον εθνικό νόμο και η κράτηση τους παρά τη διαταγή απελευθέρωσης ήταν αυθαίρετη, παραβιάζοντας το Άρθρο 5 (1). Επίσης το δικαστήριο αναγνώρισε την παραβίαση του Άρθρου 5 (4) λόγω μη γρήγορης και αποτελεσματικής επανεξέτασης της κράτησης των προσφευγόντων. Για σκοπούς πληρότητας να αναφέρουμε ότι το ΕΔΑΔ αναγνώρισε και παραβίαση του δικαιώματος αποτελεσματικής προσφυγής του Άρθρου 13 της ΕΣΔΑ.

Στην υπόθεση Bilalova παρόλο που το ΕΔΑΔ θεώρησε ως κατάλληλες τις συνθήκες κράτησης των ανηλίκων, απορρίπτοντας τον ισχυρισμό περί παραβίασης του Άρθρου 3, αναγνώρισε την παραβίαση του Άρθρου 5 λόγω της παράτασης της κράτησης για μεγαλύτερο διάστημα και ενώ οι ανήλικοι είχαν κρατηθεί ήδη για συνεχόμενο διάστημα τριών μηνών σε δομή που στην ουσία αποτελούσε σωφρονιστικό ίδρυμα. Η αναγνώριση από το ΕΔΑΔ ότι οι συνθήκες κράτησης ήταν κατάλληλες δεν αναιρεί το γεγονός ότι ο τόπος κράτησης αποτελούσε σωφρονιστικό ίδρυμα. Και όπως είχε ήδη κριθεί σε πολλές υποθέσεις προηγουμένως,¹³⁰ οι ανήλικοι μπορούν να κρατιούνται μόνο για ορισμένο μικρό χρονικό διάστημα σε τέτοιου τύπου δομές και μόνο υπό τον όρο ότι αποτελεί την έσχατη λύση, καθώς κανένα άλλο εναλλακτικό μέτρο λιγότερο επιζήμιο δεν μπορούσε να τύχει εφαρμογής. Στο σημείο αυτό να αναφέρουμε ότι η μη επάρκεια σε δομές διαμονής κατάλληλων για οικογένειες και παιδιά, δεν αποτελεί νόμιμο λόγο που να δικαιολογεί την κράτηση τους σε κλειστές δομές και ιδρύματα σωφρονισμού.¹³¹

Το ΕΔΑΔ σε αυτές τις υποθέσεις,¹³² όπως και στην *M.H. and others v. Croatia*¹³³ μετέπειτα, καθόρισε με πλήρη και ξεκάθαρο τρόπο ότι οι 3 παράγοντες (α) – (γ) ανωτέρω πρέπει να τηρούνται, διαφορετικά η κράτηση παραβιάζει τις πρόνοιες της ΕΣΔΑ. Η προηγούμενη νομολογία του ΕΔΑΔ σε αρκετές περιπτώσεις παρόλο που αναγνώριζε την παραβίαση του Άρθρου 3, λόγω ακαταλληλότητας των συνθηκών κράτησης δεν προχωρούσε και στην αναγνώριση της παραβίασης του Άρθρου 5 (1) (στ), όπως για παράδειγμα στις περιπτώσεις υπέρβασης του μικρότερου δυνατού διαστήματος που θα

¹³⁰ Ibid paras. 78 and 79

¹³¹ Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, UN Doc. A/ RES/ 73/ 195 (2018), para. 29 (f)

¹³² Bilalova (n. 127) paras. 78 and 82; G.B. and others (n. 126) para. 151

¹³³ Case C-15670/18 and 43115/18, *M.H. and others v. Croatia* [2021] ECHR, para. 237

πρέπει να έχει η κράτηση του ανήλικου μετανάστη.¹³⁴ Η ικανοποίηση ή όχι ενός από τους παράγοντες δεν πρέπει να επηρεάζει την αναγνώριση ενδεχόμενης παραβίασης άλλου παράγοντα και συνακόλουθα την αναγνώριση της παραβίασης, είτε του Άρθρου 3, είτε του Άρθρου 5 είτε και των δύο μαζί, καθώς εξυπηρετούν διαφορετικό σκοπό και προστατεύουν διαφορετικά δικαιώματα.¹³⁵ Η αναθεώρηση της νομολογίας από το ΕΔΑΔ και το ξεκαθάρισμα αναφορικά με τις υποχρεώσεις των κρατών και τις ενδεχόμενες παραβιάσεις, παρέχει πιο ολοκληρωμένη και αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων των ανήλικων μεταναστών σε περίπτωση κράτησης τους.

Καταληκτικά θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η κράτηση ανηλίκου, πολλές φορές πραγματοποιείται μέσω της κράτησης ολόκληρης της οικογένειας. Σύμφωνα με την νομολογία του ΕΔΑΔ, τα κράτη έχουν υποχρέωση όπως λαμβάνουν τα κατάλληλα μέτρα για μείωση όσο το δυνατό περισσότερο του περιορισμού της ελευθερίας οικογενειών οι οποίες αποτελούνται και από ανήλικα μέλη, με στόχο την προστασία του δικαιώματος στην οικογενειακή ζωή.¹³⁶

Ο ισχυρισμός ότι τα βέλτιστα συμφέροντα του ανηλίκου εξυπηρετούνται με την ενότητα της οικογένειας μέσω της κράτησης του μαζί με την οικογένεια, δεν μπορεί να δικαιολογήσει από μόνος του τόσο τη νομιμότητα της κράτησης κάτω από το Άρθρο 5 (1), όσο και το σεβασμό στο δικαίωμα της οικογενειακής ζωής του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ.¹³⁷ Για παράδειγμα η κράτηση του ανηλίκου μαζί με την οικογένεια του για σχεδόν 6 μήνες, αποτελούσε παραβίαση του Άρθρου 8 της ΕΣΔΑ.¹³⁸ Η ενότητα της οικογένειας και κατ' επέκταση το δικαίωμα στην οικογενειακή ζωή εξυπηρετούνται όχι μέσω της κράτησης του ανηλίκου με την οικογένεια του αλλά μέσω διαμονής τους σε δομές κατάλληλες για οικογένειες και παιδιά.

Σε περίπτωση όπου η κράτηση της οικογένειας είναι επιβεβλημένη, τα βέλτιστα συμφέροντα του παιδιού πρέπει να λαμβάνονται πάντοτε υπόψη, όπως και οι παράγοντες που αναφέρθηκαν ανωτέρω ώστε να κριθεί η νομιμότητα της κράτησης σύμφωνα με την

¹³⁴ Case C-70427/11, *Horshill v Greece* [2013] ECHR, paras 54–66; Case 74308/10, *E.A. v. Greece* [2010] ECHR, paras. 84-90

¹³⁵ *Ksenija Turković* (n. 33) 130

¹³⁶ *Popov* (n 117) paras. 147 – 148.

¹³⁷ Case C-14743/17, *Nikoghosyan and others v. Poland* [2022] ECHR, para. 84

¹³⁸ Case C-75187/14, *Bistieva and others v. Poland* [2018] ECHR

ΕΣΔΑ. Μπορεί να είναι επιθυμητό για το παιδί να κρατηθεί με την οικογένεια του παρά να διαχωριστεί, αλλά από εκεί και πέρα οι θετικές υποχρεώσεις των κρατών σε σχέση με την κράτηση παιδιού, όπως έχουν καθοριστεί από τη νομολογία του ΕΔΑΔ πρέπει να εκπληρώνονται στο ακέραιο.¹³⁹

8.4. Η κράτηση ανηλίκων στα κράτη μέλη του Ο.Η.Ε. και η κατάσταση στην ΚΔ

Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα σε 150 χώρες του Ο.Η.Ε,¹⁴⁰ μόνο σε ποσοστό 14% εξ' αυτών υπάρχουν νομοθετικές πρόνοιες οι οποίες αποκλείουν τον περιορισμό της ελευθερίας ανηλίκων αιτητών ασύλου και μόλις σε ποσοστό 11% των ανηλίκων και νέων μεταναστών, οι οποίοι συνοδεύονται. Στην περίπτωση των ασυνόδευτων ανηλίκων και νέων το ποσοστό ανεβαίνει σε 21% για τους αιτητές ασύλου και 18% στους υπόλοιπους ανήλικους μετανάστες.

Αναφορικά με το ζήτημα της ενότητας της οικογένειας, στις χώρες οι οποίες επιτρέπουν την κράτηση ανηλίκων, μόνο σε 29 (23%) για αιτητές ασύλου και 33 (25%) για μετανάστες, υπάρχουν πρόνοιες στη νομοθεσία για διασφάλιση της οικογενειακής ενότητας ή της παροχής ξεχωριστής διαμονής των οικογενειών κατά την κράτηση.

Τα ποσοστά αυτά είναι εξαιρετικά χαμηλά και με δεδομένο τις επιπτώσεις που προκαλούνται στους ανήλικους από την κράτηση, πρέπει να γίνει συντονισμένη προσπάθεια αλλαγής των εθνικών νομοθεσιών, οι οποίες θα πρέπει είτε να αποκλείουν τον περιορισμό της ελευθερίας είτε να θέτουν αυστηρές προϋποθέσεις και χρονικά όρια σε αυτή.

Όπως έχουμε αναφέρει ανωτέρω, η ΚΔ απαγορεύει την κράτηση ανηλίκων αιτητών ασύλου ασυνόδευτων ή όχι και επιτρέπει την κράτηση ανηλίκων μεταναστών και των οικογενειών τους.¹⁴¹ Στην δεύτερη περίπτωση όπου εφαρμόζεται η κράτηση, εξασφαλίζεται η οικογενειακή ενότητα, μέσω παροχής χωριστού καταλύματος για

¹³⁹ M.H. others v. Croatia (n. 131) para. 192; Case C-36037/17, *R.R. and Others v. Hungary* [2021] ECHR, para. 59

¹⁴⁰ Jody Heymann, Amy Raub, Brianna Pierce, Michael McCormack, Corina Post & Aleta Sprague, (n.2) p. 8-9.

¹⁴¹ Βλέπε παράγραφο 9.2.

εξασφάλιση επαρκούς ιδιωτικής ζωής της οικογένειας.¹⁴² Σε μεγάλο βαθμό η ΚΔ προσπαθεί να εφαρμόσει το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο και τις διεθνείς και ευρωπαϊκές συμβάσεις σε σχέση με το ζήτημα, λαμβάνοντας υπόψη τις μεγάλες μεταναστευτικές ροές και την επάρκεια τόσο σε ανθρώπινο δυναμικό αλλά και υλικούς πόρους.

Οι παραβιάσεις σε σχέση με τον περιορισμό της ελευθερίας ανηλίκων προκύπτουν κυρίως στο Κέντρο Πρώτης Υποδοχής Πουρνάρα,¹⁴³ οι οποίες είτε αφορούν σε ανήλικους για τους οποίους απαγορεύεται η κράτηση, όπως οι αιτητές ασύλου είτε αφορούν στις συνθήκες κράτησης, όπως το μεγάλο χρονικό διάστημα κράτησης ή στην διερεύνηση εναλλακτικών επιλογών αντί της κράτησης. Σε σχετική επισήμανση έχει προβεί πρόσφατα η Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού,¹⁴⁴ η ECRJ¹⁴⁵ και με τις οποίες έχει συμφωνήσει η Επίτροπος Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού.¹⁴⁶

Η ΚΔ οφείλει να συμμορφωθεί τόσο με το εθνικό όσο και με το ευρωπαϊκό – διεθνές νομικό πλαίσιο και να τηρήσει τις υποχρεώσεις της σε σχέση με την κράτηση ανηλίκων, παρόλο που οι παραβιάσεις εντοπίζονται κατά το πρώτο διάστημα μεταχείρισης των ανηλίκων μεταναστών και αιτητών ασύλου. Στη συνέχεια ο περαιτέρω χειρισμός του ζητήματος και οι υποχρεώσεις της ΚΔ φαίνεται να πως εκπληρώνονται σε ικανοποιητικό βαθμό.

¹⁴² Άρθρο 18ΠΗ (2) του Περί Αλλοδαπών και Μεταναστεύσεως Νόμου (ΚΕΦ. 105)

¹⁴³ Επιστολή ημερομηνίας 10.01.2021 με Θέμα: ‘Συνθήκες διαβίωσης στα Κέντρα φιλοξενίας των αιτητών ασύλου’ της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού (2021); Ετήσια Έκθεση της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, για το έτος 2021 (2023) 26

¹⁴⁴ Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Cyprus, Committee on the Rights of the Children (2022) para. 40 (c)

¹⁴⁵ Έκθεση της ECRJ για την Κύπρο, Έκτος κύκλος επιτήρησης, ECRJ (2023) παρ. 72

¹⁴⁶ Υπόμνημα της Επιτροπής Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, για τη συζήτηση στην κοινοβουλευτική επιτροπή ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών με θέμα «Συζήτηση της Έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) του συμβουλίου της Ευρώπης για την Κύπρο» (2023) παρ. 3.1.

9. Εμπορία και εκμετάλλευση ανήλικων μεταναστών και προσφύγων

9.1. Οι πραγματικές διαστάσεις της εμπορίας και εκμετάλλευσης

Όπως έχει αναφερθεί, η εμπορία και η εκμετάλλευση ανήλικων αποτελεί μετά τον κίνδυνο για απώλεια της ζωής κατά τη διάρκεια του ταξιδιού, τον δεύτερο σημαντικότερο κίνδυνο τον οποίο αντιμετωπίζουν οι ανήλικοι μετανάστες σήμερα. Υπολογίζεται ότι παγκοσμίως περί τα 1,2 εκατομμύρια παιδιά κάθε χρόνο καθίστανται θύματα εμπορίας προσώπων.¹⁴⁷ Παγκοσμίως τα αναγνωρισμένα θύματα εμπορίας προσώπων σε ποσοστό 75% είναι μετανάστες¹⁴⁸ και σε ποσοστό 35% παιδιά,¹⁴⁹ σύμφωνα με στοιχεία του Ο.Η.Ε.

Κατά το έτος 2020 και για πρώτη φορά τα τελευταία είκοσι χρόνια υπήρξε μείωση στον αριθμό των καταγεγραμμένων θυμάτων εμπορίας προσώπων.¹⁵⁰ Η μείωση φαίνεται να οφείλεται στην πανδημία του Covid-19 και όχι στην ουσιαστική αντιμετώπιση του προβλήματος. Ίσως θα πρέπει να αναμένεται οι υποθέσεις εμπορίας προσώπων και τα θύματα να αυξηθούν λόγω των νέων πολέμων που έχουν ξεσπάσει τα τελευταία χρόνια σε Ουκρανία και Ισραήλ. Οι πόλεμοι και γενικά οι καταστάσεις εχθροπραξιών έχει αποδειχτεί ότι αυξάνουν τον αριθμό των θυμάτων εμπορίας προσώπων.¹⁵¹

Η εμπορία ανήλικων προσώπων πραγματοποιείται σήμερα κυρίως για σκοπούς υποχρεωτικής - αναγκαστικής εργασίας, σεξουαλικής εκμετάλλευσης, υποχρεωτικής σύναψης γάμου, παράνομης υιοθεσίας και στρατολόγησης σε στρατιωτικής ή άλλες ένοπλες ομάδες.¹⁵² Το μέγεθος του προβλήματος είναι πολύ μεγάλο παγκοσμίως και θα πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα. Η εξαφάνιση παιδιών είναι η πιο σοβαρή απόδειξη¹⁵³ για την ύπαρξη και το μέγεθος του προβλήματος. Ιδανικά η αντιμετώπιση του θα πρέπει

¹⁴⁷ Wendi Adelson, 'Child Trafficking' in Frank D. Bean and Susan K Brown (eds), *Selected Topics in Migration Studies* (Springer 2023)

¹⁴⁸ Fabrizio Sarrica, 'Human Trafficking' in Frank D. Bean and Susan K Brown (eds), *Selected Topics in Migration Studies* (Springer 2023)

¹⁴⁹ Global Report on Trafficking Persons, UNODC (2022) XV

¹⁵⁰ Ibid, III

¹⁵¹ Ibid, IX; Galos, E., L. Bartolini, H. Cook and N. Grant (n. 30) 43

¹⁵² Ibid, XV; Suzi Mohamed Rashad, 'Child trafficking crime and means of fighting it: Egypt as a case study' (eds), in *Review of Economics and Political Science* (Emerald Publishing Limited 2019) 294 - 295

¹⁵³ Missing Children Europe (13 Αυγούστου 2023) [Children in migration - Missing Children Europe](#) (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023); Υπόμνημα της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, για τη συζήτηση στην κοινοβουλευτική επιτροπή ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών με θέμα «Η πρόσφατη αποκάλυψη του Υφυπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας για την εξαφάνιση 14 ανήλικων από το κέντρο υποδοχής μεταναστών Πουρνάρα» στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Ίσων Ευκαιριών μεταξύ Ανδρών και Γυναικών, στις 16 Μαΐου 2022 (2022)

να συντελεστεί μέσα από την προστασία και σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα κράτη.

9.2. Ορισμός της εμπορίας προσώπων και το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο

Σύμφωνα με την Οδηγία 2011/36/ΕΕ¹⁵⁴ και τη Σύμβαση για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων,¹⁵⁵ ως εμπορία ανθρώπων ορίζεται «η στρατολόγηση, μεταφορά, υπόθαλψη ή υποδοχή προσώπων, που γίνεται με απειλή ή άσκηση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, απάτη ή κατάχρηση εξουσίας ή εκμετάλλευση ιδιαίτερα εύάλωτης θέσης ή με προσφορά ή πρόσληψη χρημάτων ή προνομίων, με σκοπό την επίτευξη συναίνεσης αυτών των προσώπων στον έλεγχο τους από άλλο πρόσωπο για λόγους εκμετάλλευσης».

Σε επίπεδο Ε.Ε. πέραν του Άρθρου 5 (3) του Χάρτη της Ε.Ε. που απαγορεύει ρητά την εμπορία ανθρώπων, η Οδηγία 2011/36/ΕΕ εισάγει με τα Άρθρα 4 και 5 την ποινική ευθύνη φυσικών και νομικών προσώπων και στα Άρθρα 13 – 16 ρυθμίζει την πρόσβαση των παιδιών θυμάτων εμπορίας σε προστασία, στήριξη και συνδρομή από τα κράτη μέλη. Οι ενέργειες των κρατών μελών για εκπλήρωση των υποχρεώσεων τους πρέπει να είναι άμεσες λόγω της ιδιαίτερης περίπτωσης που έχει βιώσει το παιδί. Η στήριξη και προστασία αφορά και στην οικογένεια του παιδιού θύματος εμπορίας εφόσον βρίσκεται στο κράτος μέλος. Σε περίπτωση που δεν βρίσκεται θα πρέπει να διοριστεί κηδεμόνας ή εκπρόσωπος τους παιδιού.¹⁵⁶ Επίσης στο Άρθρο 11 (5) της Οδηγίας καθορίζονται τα μέτρα συνδρομής και στήριξης για τα θύματα εμπορίας και στη παράγραφο (6) οι πληροφορίες ως προς την δυνατότητα παροχής διεθνούς προστασίας, με βάση την Οδηγία 2004/81/ΕΚ.¹⁵⁷

Συγκεκριμένα στο Άρθρο 8 της Οδηγία 2004/81/ΕΚ καθορίζεται η διαδικασία έκδοσης και ανανέωσης του τίτλου παραμονής των θυμάτων εμπορίας από τρίτες χώρες, με

¹⁵⁴ Άρθρο 2 (1) της Οδηγίας του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2011/36/ΕΕ για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της [L 101/1 2011]

¹⁵⁵ Άρθρο 4 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων (CETS αριθ. 197)

¹⁵⁶ Άρθρο 14 (2) και (3) της Οδηγίας του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2011/36/ΕΕ για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της

¹⁵⁷ Οδηγία του Συμβουλίου της ΕΕ, 2004/81/ΕΚ σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές [L 261/19 2004]

σημαντικότερο κριτήριο την βούληση του προσώπου να συνεργαστεί με τις αρχές για διερεύνηση του ποινικού αδικήματος της εμπορίας προσώπων. Περαιτέρω των δύο προαναφερόμενων Οδηγιών, η Οδηγία 2009/52/ΕΚ¹⁵⁸ προβλέπει την ποινική ευθύνη των προσώπων οι οποίοι εργοδοτούν υπηκόους τρίτων χωρών που βρίσκονται παράνομα στα κράτη μέλη, με σκοπό την αποτροπή της παράνομης και αδήλωτης εργασίας. Η ΚΔ με τον Ν. 60(Ι)/2014¹⁵⁹ έχει εναρμονίσει την εθνική νομοθεσία, σύμφωνα με τις Οδηγίες 2011/36/ΕΕ και 2004/81/ΕΚ.

Η εργασία παιδιών απαγορεύεται σύμφωνα με το Άρθρο 32 του Χάρτη της Ε.Ε. και με την Οδηγία 94/33/ΕΚ,¹⁶⁰ όπου ρυθμίζεται μεταξύ άλλων η ελάχιστη ηλικία έναρξης εργασίας για παιδιά μετά την περάτωση της υποχρεωτικής σχολικής φοίτησης, εκτός μερικών εξαιρέσεων, όπως και οι επιτρεπόμενες δραστηριότητες απασχόλησης των παιδιών. Η καταναγκαστική παροχή εργασίας από παιδιά αναγνωρίζεται ως μορφή παιδικής εκμετάλλευσης και συνακόλουθα τα παιδιά τέτοιας εργασίας ως θύματα εμπορίας.¹⁶¹

Σε επίπεδο ΣτΕ, στη Σύμβαση για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, προβλέπονται οι κατευθυντήριες γραμμές αναφορικά με τις υποχρεώσεις των κρατών για αποτροπή της εμπορίας προσώπων και περαιτέρω η προστασία και η άμεση συνδρομή στα θύματα αυτής. Στο Άρθρο 14 (1) της Σύμβασης προβλέπεται η υποχρέωση στα κράτη, για έκδοση και ανανέωση του τίτλου παραμονής των θυμάτων εμπορίας στην περίπτωση που αυτή είναι αναγκαία ως προς την διερεύνηση του ποινικού αδικήματος, όπως στην Οδηγία 2004/81/ΕΚ, αλλά επιπρόσθετα προβλέπεται και η υποχρέωση έκδοσης ή ανανέωσης τέτοιας άδειας, αν η κατάσταση του θύματος επιβάλει την παραμονή για προστασία και φροντίδα του. Η Σύμβαση παρέχει με την επιπρόσθετη πρόβλεψη πληρέστερη προστασία σε σχέση με την Οδηγία, επιβάλλοντας στα κράτη την υποχρέωση να αξιολογήσουν την κατάσταση του θύματος εμπορίας και αν κρίνουν απαραίτητο να εκδώσουν ή να ανανεώσουν την άδεια παραμονής του. Η ΚΔ με τον Ν.

¹⁵⁸ Οδηγία του Κοινοβουλίου και Συμβουλίου της ΕΕ, 2009/52/ΕΚ σχετικά με την επιβολή ελάχιστων προτύπων όσον αφορά τις κυρώσεις και τα μέτρα κατά των εργοδοτών που απασχολούν παράνομα διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών [L 168/24 2009]

¹⁵⁹ Ο περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Εμπορίας και Εκμετάλλευσης Προσώπων και της Προστασίας των Θυμάτων Νόμος του 2014 [60(Ι)/2014]

¹⁶⁰ Οδηγία 94/33/ΕΚ του Συμβουλίου της 22ας Ιουνίου 1994 για την Προστασία των Νέων κατά την Εργασία, [L 216 1994]

¹⁶¹ Άρθρο 2 (3) της Οδηγίας του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2011/36/ΕΕ για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της [L 101/1 2011]

38(III)/2007¹⁶² έχει κυρώσει την Σύμβαση του ΣτΕ για τη δράση ενάντια στην εμπορία προσώπων.

Περαιτέρω στην ΣΔΠ στο Άρθρο 34 καθορίζονται οι υποχρεώσεις των κρατών για προστασία του παιδιού από την σεξουαλική εκμετάλλευση και βία, την εκμετάλλευση παιδιών για πορνεία και την εκμετάλλευση με σκοπό την παραγωγή πορνογραφικού υλικού. Επίσης με το Άρθρο 35 της ΣΔΠ τα κράτη έχουν υποχρέωση όπως λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα για παρεμπόδιση της απαγωγής, της πώλησης και της δουλεμπορίας παιδιών για οποιαδήποτε σκοπό και στο Άρθρο 32 της προστασίας του παιδιού από την οικονομική εκμετάλλευση στην εργασία.

Επιπρόσθετα σε επίπεδο Ο.Η.Ε εκτός από την ΣΔΠ, με το Πρωτόκολλο αναφορικά με την πώληση παιδιών, την πορνεία παιδιών και την παιδική πορνογραφία¹⁶³ συγκεκριμενοποιούνται οι υποχρεώσεις των κρατών αναφορικά με τους κινδύνους και τη μορφή αυτών των αδικημάτων. Περαιτέρω με το Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της εμπορίας προσώπων, ιδιαίτερα γυναικών και παιδιών που συμπληρώνει τη Σύμβαση των Η.Ε. κατά του Διεθνούς Οργανωμένου Εγκλήματος,¹⁶⁴ συντίθεται το πλέγμα προστασίας των παιδιών, ειδικά σε φαινόμενα εμπορίας, απαγωγής και άσκησης βίας.

9.3. Η νομολογία του ΕΔΑΔ

Το ΕΔΑΔ στην υπόθεση *Siliadin v. France*,¹⁶⁵ καθόρισε τις περιπτώσεις όπου τεκμαίρεται κατάσταση σκλαβιάς ενός προσώπου, με την μετατροπή του σε αντικείμενο και όπου υφίσταται επ' αυτού δικαίωμα ιδιοκτησίας. Στην συγκεκριμένη υπόθεση δεν αποδεικνύετο από τα γεγονότα και στοιχεία ενώπιον του Δικαστηρίου κατάσταση σκλαβιάς στο πρόσωπο της τότε ανήλικης από το Τόγκο, αλλά δουλεία μέσω καταναγκαστικής και υποχρεωτικής εργασίας. Η αναγκαστική και υποχρεωτική εργασία

¹⁶² Ο περί της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση ενάντια στην Εμπορία Ανθρώπων (Κυρωτικός) Νόμος του 2007 [N. 38(III)/2007]

¹⁶³ Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography 2000, UNHCR General Assembly resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000 (2020)

¹⁶⁴ Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons especially women and children, supplementing the united nations convention against transnational organized crime 2000, UNHCR General Assembly resolution 55/25 (2000)

¹⁶⁵ *Siliadin* (n. 37) para. 122

συνίστατο στην ευάλωτη θέση την οποία βρισκόταν η ανήλικη κατά τη διάρκεια της εργασίας της και συγκεκριμένα στην πλήρη εξάρτηση της από τους εργοδότες για παροχή μέσων επιβίωσης και διαμονής και χωρίς να έχει ελευθερία μετακίνησης και ελεύθερο χρόνο. Το ΕΔΑΔ σημείωσε την έλλειψη εθνικού νομοθετικού πλαισίου για προστασία της ανήλικης από την εκμετάλλευση μέσω της καταναγκαστικής και υποχρεωτικής εργασίας και αναγνώρισε την παραβίαση του Άρθρου 4 της ΕΣΔΑ από το κράτος.

Σε ακόμα μια υπόθεση καταναγκαστικής εργασίας ανηλίκων, όπου τα παιδιά από το Βιετνάμ αντί να αναγνωριστούν ως θύματα εμπορίας προσώπων και να τύχουν της ανάλογης προστασίας και υποστήριξης από τις κρατικές αρχές, διώχθηκαν ποινικά και καταδικάστηκαν σε πρώτο και δεύτερο βαθμό από τα εθνικά δικαστήρια, γιατί συνελήφθησαν να απασχολούνται σε καλλιέργειες κάνναβης. Το ΕΔΑΔ για πρώτη φορά στην υπόθεση *V.C.L. and A.N. v. The United Kingdom*,¹⁶⁶ κλήθηκε να αποφανθεί για περίπτωση ποινικής δίωξης και καταδίκης θυμάτων εμπορίας προσώπων. Αναγνώρισε την παραβίαση του Άρθρου 4 για την αποτυχία του κράτους να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, ως προς τη λήψη επαρκών και προληπτικών μέτρων προστασίας των ανηλίκων θυμάτων εμπορίας προσώπων.¹⁶⁷ Επίσης αναγνώρισε την παραβίαση του Άρθρου 6 της ΕΣΔΑ για το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, λόγω έλλειψης αξιολόγησης από το κράτος ως προς το κατά πόσον οι αιτητές ήταν θύματα εμπορίας προσώπων πριν την δίωξη και καταδίκη τους, γεγονός το οποίο επηρέασε την εξασφάλιση αποδεικτικών στοιχείων για υποβοήθηση της υπεράσπισης τους.

Όπως προκύπτει από την νομολογία του ΕΔΑΔ, οι υποχρεώσεις των κρατών όπως καθορίζονται από το Άρθρο 4 της ΕΣΔΑ είναι η θέσπιση εθνικού νομοθετικού πλαισίου και διοικητικής διαδικασίας που να απαγορεύουν την οποιαδήποτε μορφή εργασίας, αναγκαστικής εργασία, ειλωτείας και δουλείας και να διώκει ποινικώς τους θύτες. Αποτελεί θετική υποχρέωση του κράτους, η προληπτική προστασία από τέτοιας μορφής εργασίας και ακόμα περισσότερο στην περίπτωση των ανηλίκων των οποίων η θέση τους είναι ευάλωτη και καθίστανται ευκολότερα και συχνότερα θύματα αυτής.

Αντίστοιχη ρητή πρόνοια για απαγόρευση της εμπορίας προσώπων δεν υπάρχει στην ΕΣΔΑ. Επίσης δεν έχει κριθεί μέχρι σήμερα από το ΕΔΑΔ υπόθεση εμπορίας προσώπων,

¹⁶⁶ Case C-77587/12 and C-74063/12, *V.C.L. and A.N. v. United Kingdom* [2021] ECHR

¹⁶⁷ *Ibid*, para. 161

η οποία να αφορά σε παιδιά. Θα πρέπει όμως να σημειώσουμε ότι το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι στο Άρθρο 4 της ΕΣΔΑ περιλαμβάνεται και η απαγόρευση της εμπορίας προσώπων.¹⁶⁸ Κατά παρόμοιο τρόπο τα κράτη πρέπει να εκπληρώνουν τις θετικές τους υποχρεώσεις σε σχέση με την εμπορία προσώπων σύμφωνα με το Άρθρο 4.

9.4. Η αντιμετώπιση της εμπορίας και εκμετάλλευσης των ανηλίκων μεταναστών μέσα από την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Ιδανικά ο εντοπισμός, η σύλληψη και η τιμωρία των θυτών εμπορίας προσώπων θα ήταν ο ολοκληρωτικός τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος. Η ποινική δικαιοσύνη μπορεί όμως μέχρι ενός σημείου να προσφέρει λύσεις στην αναχαίτιση του προβλήματος,¹⁶⁹ αφού η καταστολή αφορά μόνο σε μικρό αριθμό εμπόρων κάθε χρόνο,¹⁷⁰ οι οποίοι γίνεται κατορθωτό να εντοπιστούν από τις κρατικές αρχές και να καταδικαστούν. Ως εκ τούτου η προσοχή και βάρος των αρχών σε κρατικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο θα πρέπει να επικεντρωθεί στα πρόσωπα τα οποία εν δυνάμει φέρουν μεγαλύτερο ρίσκο να καταστούν θύματα εμπορίας προσώπων. Τα εν δυνάμει θύματα είναι συνήθως τα πρόσωπα τα οποία έχουν κατηγοριοποιηθεί ως ευάλωτα, στα οποία περιλαμβάνονται οι ανήλικοι και οι ασυνόδευτοι ανήλικοι.

Η προστασία των ευάλωτων προσώπων επιτυγχάνεται με την μείωση και/ ή εξάλειψη του βαθμού ευαλωτότητας του προσώπου, ώστε να μην αποτελούν εν δυνάμει υποψήφιος στόχους για τους εμπόρους προσώπων. Ο μόνος τρόπος για επίτευξη αυτού του στόχου είναι ο σεβασμός, η διαφύλαξη και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τα κράτη.¹⁷¹ Η ευθύνη ανήκει στις κρατικές αρχές,¹⁷² οι οποίες έχουν υποχρέωση κατά τρόπο συγκεκριμένο με βάση το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο, να προστατεύσουν αποτελεσματικά τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η νομολογία έχει καθορίσει τις υποχρεώσεις των κρατών για προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των ανηλίκων μεταναστών,

¹⁶⁸ Case C-25965/04, *Rantsev v. Cyprus and Russia* [2010] ECHR, para. 282; Βλέπε επίσης, Case C-60561/14, *S.M. v. Croatia* [2018] ECHR για εμπορία και εκμετάλλευση γυναικών για σκοπούς πορνείας

¹⁶⁹ Jonathan Todres, 'Confronting Child Trafficking', Virtual Grand Rounds Summers Series Lecture (2020) 5

¹⁷⁰ Global Report on Trafficking Persons (n. 149) XV

¹⁷¹ Vasileia Digidiki, Jacqueline Bhabha, Sexual abuse and exploitation of unaccompanied migrant children in Greece: Identifying risk factors and gaps in services during the European migration crisis', *Children and youth Services Review* 92 (2018) 114-121

¹⁷² Ingi Iusmen, 'Whose Children? Protecting Unaccompanied Migrant Children in Europe: A case of Diffused Responsibility'', in *The International Journal of Children's Rights* 28 (2020) 925-949

κάτι το οποίο θα ενδυναμώσει την θέση τους στην κοινωνία, ώστε να αντεπεξέλθουν σε πιθανούς κινδύνους που πρόκειται να αντιμετωπίσουν.

Οι κρατικές αρχές θα πρέπει με άμεσο και αποτελεσματικό τρόπο από την πρώτη στιγμή εντοπισμού ανήλικου μετανάστη στο έδαφος να προβαίνουν σε άμεση διεκπεραίωση των απαραίτητων διαδικασιών για προσδιορισμό του καθεστώτος του, να προβαίνουν σε ορισμό κηδεμόνα για άσκηση της γονικής μέριμνας σε περίπτωση ασυνόδευτων παιδιών¹⁷³ και να παρέχουν όλες τις διευκολύνσεις για άσκηση του δικαιώματος πρόσβασης στη δικαιοσύνη, συμπεριλαμβανομένης της νομικής εκπροσώπησης. Ιδιαίτερως σημαντική είναι η υποχρέωση ελέγχου από τις κρατικές αρχές στα σύνορα, ως προς την ύπαρξη γονικής μέριμνας στο ενήλικο πρόσωπο που συνοδεύει τον ανήλικο και επιπρόσθετων ελέγχων σε περίπτωση υποψίας ή υπόνοιας ότι η διέλευση πραγματοποιείται χωρίς τη θέληση του ανηλίκου.¹⁷⁴

Περαιτέρω οι αρχές θα πρέπει να παρέχουν τις κατάλληλες συνθήκες φιλοξενίας σε ασυνόδευτα παιδιά ή σε οικογένειες με παιδιά. Οι συνθήκες αυτές αφορούν στην παροχή κατάλληλης φροντίδας ως προς την παροχή στέγασης, σίτισης, πρόσβαση σε καθαρό νερό, ηλεκτρικό ρεύμα, θέρμανση και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.¹⁷⁵ Στα παιδιά επίσης τα οποία παρέχεται η κατάλληλη καθοδήγηση και έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση είναι λιγότερα ευάλωτα αφού είναι σε θέση να αναγνωρίσουν τον κίνδυνο και να τον αποφύγουν ή να τον αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά.¹⁷⁶

Η διαμονή των παιδιών δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να γίνεται σε κέντρα φιλοξενίας στα οποία διαμένουν ή έχουν πρόσβαση ενήλικα πρόσωπα, πέραν της οικογένειας των παιδιών.¹⁷⁷ Οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν είναι προφανείς. Αντί για δομή φιλοξενίας είναι δυνατό να μετατραπεί σε πηγή προέλευσης νέων θυμάτων εμπορίας προσώπων. Όπου

¹⁷³ Rahimi (n. 48) para. 120-121; Γενική Παρατήρηση αριθ. 6 (2005), *Μεταχείριση ασυνόδευτων και χωρισμένων από την οικογένειά τους παιδιών που βρίσκονται εκτός της χώρας καταγωγής τους*, Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Ο.Η.Ε., έγγραφο HE CRC/GC/2005/6 (2005), παρ. 33-38

¹⁷⁴ Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 562/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006, για τη θέσπιση του κοινοτικού κώδικα σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (Κώδικας Συνόρων Σένγκεν), Παράρτημα VII, σημείο 6

¹⁷⁵ Case C-173/2018, *International Commission of Jurists (ICJ) and European Council on Refugees and Exiles (ECRE) v. Greece* [2021] ECSR; Case C-63141/13, *B.G. and others v. France* [2020] ECHR; Case C-12267/16, *Khan v. France* [2019] ECHR

¹⁷⁶ Mitterand Okorie and Uchenna Okeja, 'Child trafficking in Africa: Reimagining the problem', *Genealogy* 7: 64 (2023); Case C-55762/00 and 55974/00, *Timishev v. Russia* [2005] ECHR

¹⁷⁷ Vasileia Digidiki, Jacqueline Bhabha (n. 171) 117

είναι δυνατό οι κρατικές αρχές θα πρέπει να μεριμνούν για την οικογενειακή ενότητα εφόσον βρίσκονται τα μέλη αυτής στο κράτος και να διευκολύνουν και διεκπεραιώνουν γρήγορα υποθέσεις οικογενειακής επανένωσης.¹⁷⁸ Η οικογένεια πάντοτε αποτελεί καταφύγιο ασφάλειας από πιθανούς κινδύνους εκμετάλλευσης και εμπορίας προσώπων.

Εκτός όμως από όλες τις ανωτέρω υποχρεώσεις των κρατών για προστασία, ίσως η σημαντικότερη ευθύνη είναι η εξασφάλιση προοπτικής αναφορικά με την επόμενη μέρα, με το μέλλον των ανήλικων μεταναστών. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι εκτέθηκαν σε τόσους κινδύνους για ένα ασφαλέστερο και καλύτερο μέλλον είτε για τους ίδιους είτε ακόμα για τις οικογένειες τους που έμειναν πίσω. Η ενσωμάτωση και ένταξη στην κοινωνία, οι νέες ευκαιρίες, οι επιλογές απασχόλησης και η συνέχιση αν επιθυμούν του μεταναστευτικού ταξιδιού τους πρέπει να διασφαλίζονται από τα κράτη. Αν δεν υπάρχει η προοπτική για το μέλλον, οι ανήλικοι είναι πιθανόν να καταφύγουν στην επιλογή παράνομων δραστηριοτήτων και να πέσουν στην παγίδα της εκμετάλλευσης για λίγα χρήματα ή με υποσχέσεις για ένα καλύτερο μέλλον και να καταστούν θύματα εμπορίας προσώπων.

¹⁷⁸ Neil Howard, 'Child Trafficking, Youth Labour Mobility and the Politics Protection', Palgrave Studies on Children and Development (Palgrave Macmillan 2017); Case C-56971/10, *EL Ghatet v. Switzerland* [2016] ECHR; Οδηγία του Συμβουλίου της ΕΕ, 2003/86/ΕΚ σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης [L 251/12 2003]

10. Συμπεράσματα

Η ευάλωτη κατάσταση στην οποία βρίσκονται τα παιδιά μετανάστες και πρόσφυγες επιβάλλει την προστασία και φροντίδα τους από τις αρχές του κράτους σύμφωνα με τις υποχρεώσεις που έχουν αναλάβει από το υφιστάμενο διεθνές και ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο. Οι αποφάσεις και οι ενέργειες τους που αφορούν ή επηρεάζουν τα παιδιά πρέπει να βασίζονται πάντοτε στο βέλτιστο συμφέρον του παιδιού, όπως αυτό προκύπτει μέσα από την ατομική αξιολόγηση του και εξατομίκευση της περίπτωσης του. Οι περιπτώσεις των παιδιών επιβάλλεται να αντιμετωπίζονται κατά τρόπο ξεχωριστό από τις αρχές, σύμφωνα με τις νομοθετικές διατάξεις που έχουν υιοθετηθεί για τις περιπτώσεις τους, είτε πρόκειται για θέματα ασύλου και κράτησης είτε θέματα παροχών και προστασίας τους.

Εκτός όμως από την ανθρωπιστική σκοπιά του ζητήματος αλλά και την τυπική εκπλήρωση των νομικών τους υποχρεώσεων, τα κράτη αλλά και οι κοινωνίες πρέπει να αντιληφθούν ότι είναι προς το συμφέρον και των ιδίων η προστασία, η φροντίδα και ενδυνάμωση των ανήλικων μεταναστών και προσφύγων. Η αναγνώριση του καθεστώτος των παιδιών, η νομιμοποίηση τους στο κράτος, η κατάλληλη φιλοξενία και ανάπτυξη τους, η δυνατότητα ένταξης στο κοινωνικό σύνολο και η παροχή ευκαιριών για ένα καλύτερο μέλλον αποτελούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για δημιουργία ατόμων στην κοινωνία οι οποίοι θα είναι ωφέλιμοι και μακριά από εγκληματικές ή άλλες παράνομες δραστηριότητες, οι οποίες είναι επιζήμιες τόσο για το κράτος όσο και για την κοινωνία.

Ο αποκλεισμός, η εξαθλίωση, η έλλειψη προοπτικής και διεξόδου για το μέλλον οδηγούν τις πλείστες περιπτώσεις ανήλικων μεταναστών ακούσια ή εκούσια σε παράνομες πράξεις. Οι παράνομες πράξεις προκαλούν την αντίδραση της κοινωνίας και γεννούν ρατσισμό και μισαλλοδοξία. Τα κράτη αλλά και οργανισμοί όπως η Ε.Ε. έχουν την ευθύνη αλλά και την επιλογή για τις πολιτικές διαχείρισης των ανήλικων μεταναστών και προσφύγων, οι οποίοι δεν θα σταματήσουν να εμφανίζονται στα σύνορα τους όπως έχει δείξει η ιστορία. Η επιλογή την οποία προστάζει το πλαίσιο των ανθρωπινών δικαιωμάτων αλλά και το συμφέρον της κοινωνίας είναι η προστασία, η ανάπτυξη και η παροχή ευκαιριών στους ανήλικους μετανάστες και πρόσφυγες.

11. Πηγές

11.1. Βιβλιογραφία

1. Christof Van Mol and Helga de Valk, 'Migration and Immigrants in Europe: A historical and demographic perspective' in Blanca Garces – Mascarenas Rinus Penninx Editor (eds), *Integration Processes and Policies in Europe* (2016)
2. Elena Namli and Linde Lindkvist, 'Human Vulnerability and Vulnerable Rights, On Children's Rights and Asylum Politics in Sweden' in Hille Haker, Molly Greening (eds), 'Unaccompanied Migrant Children : Social, Legal, and Ethical Perspectives' (EBSO 2019)
3. Fabrizio Sarrica, 'Human Trafficking' in Frank D. Bean and Susan K Brown (eds), *Selected Topics in Migration Studies* (Springer 2023)
4. Galos, E., L. Bartolini, H. Cook and N. Grant, 'Migrant Vulnerability to Human Trafficking and Exploitation: Evidence from the Central and Eastern Mediterranean Migration Routes' (International Organization for Migration (IOM) 2017)
5. Ingi Iusmen, 'Whose Children? Protecting Unaccompanied Migrant Children in Europe: A case of Diffused Responsibility'', in *The International Journal of Children's Rights* 28 (2020)
6. Jarmila Androvicova and Martina Bolecekova, 'Part I: Migration: The European Discourses, 1. Politicization, Securitization and Migration' in Jaroslav Mihalik, Jakub Bardovic (eds), *Migration: The Challenge of European States* (EBSCO Publishing 2019)
7. Julia O'Connell Davidson, 'Moving Children: Child Trafficking, Child Migration, and Child Rights', 31 *Critical Soc Pol'y* 454, (HeinOnline 2011)
8. Jeremy Hein and Tarique Niazi, 'Forced Migration: Global Trends and Explanations' in Frank D. Bean and Susan K Brown (eds), *Selected Topics in Migration Studies* (Springer 2023)
9. Jody Heymann, Amy Raub, Brianna Pierce, Michael McCormack, Corina Post & Aleta Sprague, 'Preventing immigration detention of children: a comparative study of laws in 150 countries (eds), *The International Journal of Human Rights* (2022)

10. Katherine Kaufka Wolts, 'Betraying Children's Rights, Unaccompanied Immigrant Children in the United States' in Hille Haker, Molly Greening (eds), 'Unaccompanied Migrant Children : Social, Legal, and Ethical Perspectives' (EBSO 2019)
11. Ksenija Turković, 'Challenges to the Application of the Concept of Vulnerability and the Principle of Best Interests of the Child in the Case Law of the ECtHR Related to Detention of Migrant Children' in Başak Çali, Ledi Bianku, and Iulia Motoc (eds), 'Migration and the European Convention on Human Rights', (Oxford University Press 2021)
12. Laura Mc Adam-Otto, 'Vulnerability-Making at Europe's Edge: How policies, documents, and spatiality intra –act in the context of young refugees' (eds), *Journal of Contemporary Ethnography*, Vol. 52(5) 721– 747 (2023)
13. Mary Crock and Hannah Martin, 'First Things First: International Law and the Protection of Migrant Children' in Mary Crock and Lenni Benson (eds), 'Protecting Migrant Children: In Search of Best Practice' (Elgar, 2018)
14. Martha von Werthern, Kathy Robjant, Zoe Chui, and others, 'The impact of immigration detention on mental health: a systematic review' (eds), *BMC Psychiatry* 18 (2018) 382
15. Mollie Thompson, 'Children at the Border: Existing Tools for Effective Advocacy', Addendum to 77 *Law & Contemporary problems* (eds), Vol. 1: Child-Custody Decision making (2019)
16. Rasika Ramburuth Jayasuriya, 'Children, Human Rights and Temporary Labour Migration, Protecting the child – parent relationship' (Routledge, Taylor & Francis Group, London and New York 2021)
17. Suzi Mohamed Rashad, 'Child trafficking crime and means of fighting it: Egypt as a case study' (eds), in *Review of Economics and Political Science* (Emerald Publishing Limited 2019)
18. T. Filges, E. Montgomery, and M. Kastrup, 'The Impact of Detention on the Health of Asylum Seekers: A Systematic Review' (eds), *Research on Social Work Practice* 28, no. 4 (2015)
19. Vasileia Digidiki, Jacqueline Bhabha, 'Sexual abuse and exploitation of unaccompanied migrant children in Greece: Identifying risk factors and gaps in services during the European migration crisis', *Children and youth Services Review* 92 (2018)
20. Wendi Adelson, 'Child Trafficking' in Frank D. Bean and Susan K Brown (eds), *Selected Topics in Migration Studies* (Springer 2023)

21. Γιάννης Κτιστάκης, Η προστασία των μεταναστών στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2^η έκδοση 2018)
22. Ήρα Εμκε-Πουλοπούλου, Ήρα, Η μεταναστευτική πρόκληση (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2007)
23. Μαρίαγγελα Βέικου – Βασιλική Λαλαγιάννη, Μετανάστευση Κοινωνικές και Πολιτισμικές Εκφάνσεις, Θεωρητικά σχήματα, εννοιολογικοί προσδιορισμοί και ορολογία (Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα 2015)
24. Παρούλα Νάσκου-Περράκη, Γιάννης Παπαγεωργίου, Χρήστος Μπαξεβάνης, ‘Πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο : παγκόσμια, ευρωπαϊκή και εθνική διάσταση’ (Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2017)
25. Παρούλα Νάσκου-Περράκη, με τη συμβολή των Ν. Ζάικου κ.α., ‘Δικαιώματα του ανθρώπου : παγκόσμια και περιφερειακή προστασία: θεωρία – νομολογία’ (Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2016)
26. Πέτρος Κ. Πόρακος, Μετανάστευση, Περί Κυπρίων Μεταναστών (Γενικές Εκδόσεις 2019)

11.2. Αρθρογραφία

1. Bobit, Mirjana, and Danica Santit, ‘Forced Migrations and Externalization of European Union Border Control: Serbia on the Balkan Migration Route’, *International Migration* (2020)
2. Divya Mishra, Paul B. Spiegel, Vasileia Lucero Digidiki, Peter J. Winch, Interpretation of vulnerability and cumulative disadvantage among unaccompanied adolescent migrants in Greece: A qualitative study (*PLoS Med* 17(3): e1003087, 2020)
3. Iris Goldner Lang and Boldizsar Nagy, ‘External Border Control Techniques in the EU as a Challenge to the Principle of Non-Refoulement, Migration and the Rule of Law’, Cambridge University Press (2021)
4. Iris Goldner Lang, ‘Pushbacks against the Child’s Best Interest’, *Verfassungsblog* (2022)
5. Jonathan Todres, ‘Confronting Child Trafficking’, *Virtual Grand Rounds Summers Series Lecture* (2020)
6. Jyothi Kanics, ‘Challenges and Progress in Ensuring the Right to Be Heard and the Best Interests of Children Seeking International Protection’, *General Issue with*

Special Focus on Age Discrimination in Forced Migration Law Policy and Practice
Articles Home Archives Vol. 32 No. 3 (2016)

7. Maximilian Pichl and Dana Schmalz, ‘ “Unlawful” may not mean rightless, The shocking ECtHR Grand Chamber judgement in case of N.D. and N.T.’, *Verfassungsblog* (2020)
8. Michael Garcia Bochenek, 'The Persistent, Pernicious Use of Pushbacks against Children and Adults in Search of Safety' (2023)
9. Mitterand Okorie and Uchenna Okeja, ‘Child trafficking in Africa: Reimagining the problem’, *Genealogy* 7: 64 (2023)
10. Neil Howard, ‘Child Trafficking, Youth Labour Mobility and the Politics Protection’, *Palgrave Studies on Children and Development* (Palgrave Macmillan 2017)
11. Ulrike Brandl and Philip Czech, ‘A human right to seek refuge at Europe’s external borders: The ECtHR adjusts its case law in M.K. v. Poland’’, *EU Immigration and Asylum Law and Policy, Odysseus Network* (2020)
12. Νίκος Ζάικος, ‘Πρόσφυγες, Μετανάστες και Διεθνές Δίκαιο. Χθες, σήμερα...’, *Academia* (2016)

11.3. Πρωτογενείς Πηγές Δικαίου

1. Διακήρυξη του 1959 για τα δικαιώματα του Παιδιού [UN 1959]
2. Ευρωπαϊκός Κανονισμού 604/2013 (Δουβλίνο III)
3. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 562/2006 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 15ης Μαρτίου 2006, για τη θέσπιση του κοινοτικού κώδικα σχετικά με το καθεστώς διέλευσης προσώπων από τα σύνορα (Κώδικας Συνόρων Σένγκεν)
4. Κανονισμός (ΕΚ) 604/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και Συμβουλίου, της 26ης Ιουνίου 2013, για τη θέσπιση των κριτηρίων και μηχανισμών για τον προσδιορισμό του κράτους μέλους που είναι υπεύθυνο για την εξέταση αίτησης διεθνούς προστασίας που υποβάλλεται σε κράτος μέλος από υπήκοο τρίτης χώρας ή από απάτριδα [L 180 2013]
5. Οδηγία 94/33/ΕΚ του Συμβουλίου της 22ας Ιουνίου 1994 για την Προστασία των Νέων κατά την Εργασία, [L 216 1994]

6. Οδηγία 2004/81/ΕΚ του Συμβουλίου της ΕΕ, σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές [L 261/19 2004]
7. Οδηγία του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2008/115/ΕΚ σχετικά με τις απαιτήσεις και τις διαδικασίες στα κράτη μέλη για επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών [L348/98 2008]
8. Οδηγία του Κοινοβουλίου και Συμβουλίου της ΕΕ, 2009/52/ΕΚ σχετικά με την επιβολή ελάχιστων προτύπων όσον αφορά τις κυρώσεις και τα μέτρα κατά των εργοδοτών που απασχολούν παράνομα διαμένοντες υπηκόους τρίτων χωρών [L 168/24 2009]
9. Οδηγία του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2011/36/ΕΕ σχετικά με την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της [L 101/1 2011]
10. Οδηγία του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2013/32/ΕΕ σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση του καθεστώτος διεθνούς προστασίας [2013L0032 2013]
11. Οδηγία του Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της ΕΕ, 2013/33/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την υποδοχή των αιτούντων διεθνή προστασία [L180/96 2013]
12. Οδηγία του Συμβουλίου της ΕΕ, 2003/86/ΕΚ σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης [L 251/12 2003]
13. Ο περί Αλλοδαπών και Μεταναστεύσεως Νόμος [ΚΕΦ.105]
14. Ο περί της Πρόληψης και της Καταπολέμησης της Εμπορίας και Εκμετάλλευσης Προσώπων και της Προστασίας των Θυμάτων Νόμος του 2014 [60(I)/2014]
15. Ο περί Προσφύγων Νόμος του 2000 [Ν. 6(I)/2000]
16. Ο περί Προσφύγων (Τροποποιητικός) Νόμος του 2023 [Ν. 86(I)/2023]
17. Ο περί της Συμβάσεως περί των Δικαιωμάτων του Παιδιού (Κυρωτικός) Νόμος του 1990 [Ν.243/1990]
18. Ο περί της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση ενάντια στην Εμπορία Ανθρώπων (Κυρωτικός) Νόμος του 2007 [Ν. 38(III)/2007]
19. Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού [Ο.Η.Ε. 1989]

20. Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων (CETS αριθ. 197)
21. Σύμβαση του 1951 για τους πρόσφυγες (Γενεύης) και το Πρωτόκολλο του 1967 [UNCHR 1951]
22. Χάρτης θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [2000/C 364/01 2000]

11.4. Δευτερογενείς Πηγές Δικαίου

1. Council of Europe Commissioner for Human Rights, ‘A Distress Call for Human Rights: The Widening Gap in Migrant Protection in the Mediterranean’, Strasbourg Council of Europe (2021)
2. European Asylum Support Office, «ΕΑΣΟ σχετικά με τις πρακτικές εκτίμησης της ανηλικότητας στην Ευρώπη», Ευρωπαϊκή Ένωση, 2014
3. EASO Practical Guide on age assessment, Second edition, European Asylum Support Office (2018)
4. Guide for policy makers, Age assessment for children in migration, A human rights-based approach, Council of Europe (2019)
5. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography 2000, UNHCR General Assembly resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000 [2020]
6. Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons especially women and children, supplementing the united nations convention against transnational organized crime 2000, UNHCR General Assembly resolution 55/25 [2000]
7. UNHCR, ‘Beyond Detention: A Global Strategy to Support Governments to End the Detention of Asylum-Seekers and Refugees 2014–2019’, International Journal of Refugee Law 27, no. 2 (2015)
8. Γενική Παρατήρηση αριθ. 6 (2005), Μεταχείριση ασυνόδευτων και χωρισμένων από την οικογένειά τους παιδιών που βρίσκονται εκτός της χώρας καταγωγής τους, Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού του Ο.Η.Ε., έγγραφο HE CRC/GC/2005/6 (2005)
9. Γενική παρατήρηση αρ. 14 της Επιτροπής του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα του Παιδιού, σχετικά με το Δικαίωμα του παιδιού να δίνεται πρωταρχική σημασία στο υπέρτατο συμφέρον του (Άρθρο 3 (1) της ΣΔΠ) (2013)

10. Γενική συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών 1975, παρ. 2 (1975)
11. Εγχειρίδιο του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού (2015)
12. Κατευθυντήριες γραμμές της Επιτροπής Υπουργών του ΣτΕ για μια φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη (2012)
13. Κοινοβουλευτική Συνέλευση ΣτΕ, Ψήφισμα 1509, ‘Ανθρώπινα Δικαιώματα για Παράτυπους Μετανάστες’
14. Πρακτικός Οδηγός της EASO σχετικά με το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού στις διαδικασίες ασύλου (2019)
15. Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του Στε, παράγραφος Π.1 για το καθεστώς διαμονής των μελών της οικογένειας [CM/Rec (2002)]
16. Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του ΣτΕ για τα σχέδια ζωής υπέρ των ασυνόδευτων ανηλίκων μεταναστών [CM/Rec (2007) 9]
17. Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την κατάσταση των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση 2004-2008 (2009)

11.5. Νομολογία

1. Case C-46410/99, Uner v. The Netherlands [1999] ECHR
2. Case C-55762/00 and 55974/00, Timishev v. Russia [2005] ECHR
3. Case C-73316/01, Siliadin v. France [2005] ECHR
4. Case C-1638/03, Maslov v. Austria [2008] ECHR
5. Case C-13178/03, Mubilanzila Mayeka and Kaniki Mitunga v. Belgium [2006] ECHR
6. Case C-540/03, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης [τμήμα μείζονος συνθέσεως], [2006] ΔΕΕ
7. Case C-25965/04, Rantsev v. Cyprus and Russia [2010] ECHR
8. Case C-37201/06, Saadi v. Italy [2008] ECHR

9. Case C-39474/07, Popov v. France [2012] ECHR
10. Case C-8687/08, Rahimi v. Greece [2011] ECHR
11. Case C-15297/09, Kanagaratnam v. Belgium [2011] ECHR
12. Case C-30696/09, M.S.S. v. Belgium and Greece [2011] ECHR
13. Case C-56971/10, EL Ghatet v. Switzerland [2016] ECHR
14. Case C-74308/10, E.A. v. Greece [2010] ECHR
15. Case C-69/2011, Defence for Children International (DCI) v. Belgium, [2012] EEKA
16. Case C-648/11, The Queen, κατόπιν αιτήσεως των MA, BT, DA κατά Secretary of State for the Home Department, [2013] ΔΕΕ
17. Case C-70427/11, Horshill v Greece [2013] ECHR
18. Case C-29217/12, Tarakhel v. Switzerland [2014] ECHR
19. Case C-77587/12 and C-74063/12, V.C.L. and A.N. v. United Kingdom [2021] ECHR
20. Case C-63141/13, B.G. and others v. France [2020] ECHR
21. Case C-23685/14, Bilalova and others v. Poland [2020] ECHR
22. Case C-60561/14, S.M. v. Croatia [2018] ECHR
23. Case C-75187/14, Bistieva and others v. Poland [2018] ECHR
24. Case C-114/2015, European Committee for Home-Based Priority Action for the Child and the Family (EUROCEF) κατά Γαλλίας (2018) EEKA
25. Case C-473/15, F v. Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, ECLI:EU:C:2018:36, CJEU [2018]
26. Case C-4633/15, G.B. and others v. Turkey [2019] ECHR
27. Case C-12267/16, Khan v. France [2019] ECHR
28. Case C-5797/17, Darboe and Camara v. Italy [2022] ECHR
29. Case C-12625/17, Shahzad v. Hungary [2021] ECHR

30. Case C-14743/17, Nikoghosyan and others v. Poland [2022] ECHR
31. Case C-36037/17, R.R. and others v. Hungary [2021] ECHR
32. Cases C- 40503/17, 42902/17 and 43643/17, M.K. and Others v. Poland [2020] ECHR
33. Case C-173/2018, International Commission of Jurists (ICJ) and European Council for Refugees and Exiles (ECRE) v. Greece [2021] ECRE
34. Cases C-15670/18 and C-43115/18, M.H. others v. Croatia [2021] ECHR
35. Case C-7397/21, N.D. και Υπηρεσίας Ασύλου (2023) Διοικητικό Δικαστήριο Διεθνούς Προστασίας (Κύπρος)
36. Case C-15670/18 and 43115/18, M.H and Others v. Croatia [2022] ECHR

11.6. Εκθέσεις – Υπομνήματα – Παρεμβάσεις

1. Combined fifth and sixth reports submitted by Cyprus under article 44 of the Convention, due in 2018
2. Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Cyprus, Committee on the Rights of the Children (2022)
3. EMN Inform, Transition of unaccompanied minors to adulthood, European Migration Network (2022)
4. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, UN Doc. A/ RES/ 73/ 195 (2018)
5. Global Report on Trafficking Persons, UNODC (2022)
6. Press Release UNICEF, Children bearing brunt of stalled progress on extreme poverty reduction worldwide 333 million children globally survive on less than US\$2.15 a day as new analysis reveals three lost years due to COVID-19 (2023)
7. Replies of Cyprus to the list of issues in relation to its combined fifth and sixth periodic reports, Committee on the Rights of the Children (2020)
8. Report, Unaccompanied and separated asylum-seeking and refugee children turning eighteen: what to celebrate, UNHCR/ Council of Europe (2014)

9. UNCHR, Declaration of The Hague on the Future of Refugee and Migration Policy (2002)
10. UNCHR, Κύπρος Fact Sheet Αύγουστος 2023 (2023)
11. Γενική παρατήρηση αρ. 14 (2013) της Επιτροπής του Ο.Η.Ε. για τα Δικαιώματα του Παιδιού, σχετικά με το Δικαίωμα του παιδιού να δίνεται πρωταρχική σημασία στο υπέρτατο συμφέρον του (Άρθρο 3 (1) της ΣΔΠ)
12. Γενικό Σχόλιο 6 της Επιτροπής για τα δικαιώματα του παιδιού του ΟΗΕ, Μεταχείριση των ασυνόδευτων και των χωρισμένων από την οικογένειά τους παιδιών που βρίσκονται εκτός της χώρας καταγωγής τους, 39^η Σύνοδος (2005)
13. Έκθεση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, αναφορικά με τις διαδικασίες μετάβασης στην ενηλικίωση των ασυνόδευτων ανηλίκων αιτητών ασύλου, Δεκέμβριος 2018 (2018)
14. Έκθεση της ECRI για την Κύπρο, Έκτος κύκλος επιτήρησης, ECRI (2023)
15. Ετήσια Έκθεση της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, για το έτος 2021 (2023)
16. Επιστολή Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, για συνθήκες διαβίωσης στα κέντρα φιλοξενίας αιτητών ασύλου Πουρνάρα και Κοφίνου και ειδικά τη μετατροπή τους σε κλειστά, 20 Ιανουαρίου 2021 (2021)
17. Υπόμνημα της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, για τη συζήτηση στην κοινοβουλευτική επιτροπή ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών με θέμα «Η πρόσφατη αποκάλυψη του Υφυπουργείου Κοινωνικής Πρόνοιας για την εξαφάνιση 14 ανηλίκων από το κέντρο υποδοχής μεταναστών Πουρνάρα» στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Ίσων Ευκαιριών μεταξύ Ανδρών και Γυναικών, στις 16 Μαΐου 2022 (2022)
18. Υπόμνημα της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού, για τη συζήτηση στην κοινοβουλευτική επιτροπή ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών με θέμα «Συζήτηση της Έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) του συμβουλίου της Ευρώπης για την Κύπρο» (2023)
19. Υπόμνημα της Επιτρόπου Προστασίας των Δικαιωμάτων του Παιδιού για τη συζήτηση στην Κοινοβουλευτική Επιτροπή Εσωτερικών, με θέμα «Ο περί Προσφύγων (τροποποιητικός) Νόμος του 2022» στις 27 Απριλίου 2023 (2023)

11.7. Ιστοσελίδες

1. E.U. Fundamental Rights Agency, 2021a., 2021b and 2022 Migration: Key Fundamental Rights Concerns, <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/migration-key-fundamental-rights-concerns-bulletin-1-2022> (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)
2. Eurostat Migration and migrant population statistics (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics#Migrant_population:_23.8_million_non-EU_citizens_living_in_the_EU_on_1_January_2022) (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)
3. Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_applications_-_monthly_statistics#Applications_by_unaccompanied_minors (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)
4. IOM www.iom.int/about-migration (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)
5. Missing Children Europe (13 Αυγούστου 2023) [Children in migration - Missing Children Europe](#) (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)
6. UN, <https://www.un.org/en/fight-racism/vulnerable-groups/migrants> (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)
7. UN Human Rights, Office of the High Commissioner Report on means to address the human rights impact of pushbacks of migrants on land at the sea (12 May 2021) [Report on means to address the human rights impact of pushbacks of migrants on land and at sea | OHCHR](#) (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)
8. UNCHR <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)
9. UNICEF <https://data.unicef.org/topic/child-migration-and-displacement/migration/> (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)

11.8. Άρθρα σε εφημερίδες

1. “Τι απέγιναν οι 109 μετανάστες που επαναπροώθηθηκαν στο Λίβανο από την Κύπρο;”, Alfa news live <https://www.alphanews.live/cyprus/ti-apeginan-oi-109-metanastes-poy-epanaproothithikan-ston-libano-apo-tin-kypro> (πρόσβαση 01 Δεκεμβρίου 2023)

2. 'Ψήφισαν νόμο για αιτητές ασύλου που αρνούνται εξέταση για προσδιορισμό ηλικίας', Cyprus Times (Κύπρος, 13 Ιουλίου 2023)

Νίκος Στυλιανού